

Dorota Sikora-Banasik

Ewelina Wilkos

**Program przygotowania dzieci w wieku przedszkolnym
do posługiwania się językiem angielskim**

zgodny z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r.

Spis treści

1. Metryczka programu	3
2. O autorkach	4
3. Uczestnicy procesu edukacyjnego	4
3.1. Dzieci w wieku przedszkolnym	4
3.2. Nauczyciele.....	20
3.3. Rodzice	22
4. Warunki realizacji programu	23
5. Koncepcje pedagogiczne programu	25
5.1. Pedagogika holistyczna.....	25
5.2. Teoria inteligencji wielorakich Howarda Gardnera.....	25
5.3. Prawo dziecka do ciszy (<i>Silent Period</i>)	26
6. Cele wychowania przedszkolnego	27
6.1. Cele ogólne wynikające z podstawy programowej wychowania przedszkolnego.....	27
6.2. Cele edukacyjne kształcenia w zakresie języków obcych w wychowaniu przedszkolnym.....	28
7. Treści nauczania	29
7.1. Zakresy tematyczne	30
7.2. Funkcje komunikacyjne	30
7.3. Konstrukcje gramatyczne	31
8. Procedury osiągnięcia celów	31
8.1. Procedury osiągnięcia celów szczegółowych w przygotowaniu dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym, określonych w podstawie programowej	32
8.2. Metody pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym	33
8.3. Zabawa jako naturalna forma aktywności i uczenia się dzieci	34
8.4. Techniki prezentowania i utrwalania treści językowych	35
8.5. Techniki nauczania wymowy oraz mówienia.....	37
8.6. Techniki pomagające utrzymać dyscyplinę oraz skupić uwagę dzieci.....	38
8.7. Formy organizacji pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym.....	39
8.8. Praca z kukielkami	40
9. Ocenianie w przedszkolnym przygotowaniu językowym	40
9.1. Diagnoza gotowości szkolnej w zakresie języka angielskiego	41
10. Założenia podstawy programowej dla kolejnego etapu edukacyjnego (klasy 1–3 szkoły podstawowej) w zakresie nauczania języków obcych.....	42
11. Wybór publikacji przydatnych nauczycielom języków obcych	43

1. Metryczka programu:

- **Zajęcia edukacyjne:** język angielski.
- **Etap edukacyjny:** wychowanie przedszkolne – dzieci pięcio- i sześćoletnie.

Niniejszy dokument stanowi program trzyletniego przygotowania do posługiwania się językiem angielskim, w ramach którego kształtowane są poczucie pewności siebie jako użytkownika języka i motywacja do nauki języków obcych na dalszych etapach edukacyjnych. Przygotowanie ma formę zajęć językowych rozumianych jako epizody językowe wkomponowane w całość działań edukacyjnych realizowanych w toku wychowania przedszkolnego. Długość zajęć (maksymalnie 30 lub 45 minut) oraz ich częstotliwość określa dyrektor i nauczyciele.

Program przewiduje takie zorganizowanie przestrzeni edukacyjnej, które sprzyja zabawom w języku angielskim – zarówno prowadzonym i kontrolowanym przez nauczyciela, jak i samodzielnie inicjowanym przez dzieci. Zabawy rozwijają pozytywne nastawienie do nauki języka, a także umożliwiają indywidualizację pracy i dostosowanie jej tempa do możliwości rozwojowych dzieci.

- **Adresaci programu:** program jest adresowany do nauczycieli anglistów i nauczycieli wychowania przedszkolnego niemających wyższego wykształcenia językowego, ale legitymujących się świadectwem znajomości języka angielskiego na poziomie co najmniej B2, a także do dyrektorów przedszkoli sprawujących nadzór pedagogiczny oraz do rodziców zainteresowanych przebiegiem i efektywnością procesu kształcenia językowego swoich dzieci.
- **Podstawa prawna:** *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej*
- **Kontynuacja nauki:** program zakłada kontynuację nauki języka angielskiego na pierwszym etapie edukacyjnym (klasy 1–3 szkoły podstawowej).

2. O autorkach

Dorota Sikora-Banasik jest nauczycielką języka angielskiego w oddziałach przedszkolnych i klasach 1–3, dydaktykiem nauczania dzieci języków obcych, a także współorganizatorką szeregu ogólnopolskich konferencji naukowo-dydaktycznych związanych z tą tematyką. Przez wiele lat tworzyła periodyk „Z angielskim od dziecka”, była także założycielką i redaktorką naczelną czasopisma „Poliglota. Edukacja Językowa Dzieci”. Jej dorobek obejmuje redakcję tomu *Wczesnoszkolne nauczanie języków obcych. Zarys teorii i praktyki* i współautorstwo *Europejskiego portfolio językowego dla dzieci od 6 do 10 lat* oraz towarzyszącego mu przewodnika metodycznego *Europek na zajęciach języków*. Współtworzyła także książki *Inteligencje wielorakie na zajęciach języka angielskiego, czyli jak skutecznie i ciekawie uczyć dzieci w młodszym wieku szkolnym* oraz *Inteligencje wielorakie na zajęciach języka francuskiego, czyli jak skutecznie i ciekawie uczyć dzieci w młodszym wieku szkolnym*. Jest autorką przewodników metodycznych do podręczników wczesnoszkolnego nauczania języka angielskiego, a także licznych materiałów dydaktycznych dla nauczycieli języków obcych w szkole podstawowej i przedszkolu.

Ewelina Wilkos jest psychologiem, terapeutą szkoleniowym poznawczo-behawioralnym. Od 8 lat pracuje z dziećmi i rodzicami. Prowadzi zajęcia grupowe, terapię indywidualną oraz warsztaty umiejętności wychowawczych.

3. Uczestnicy procesu edukacyjnego

Program zakłada współpracę placówki oraz rodziców w celu realizacji zadań wychowawczych i kształcących. Dziecko jest podmiotem działań wychowawczych oraz edukacyjnych przebiegających zarówno w domu rodzinnym, jak i w przedszkolu.

3.1. Dzieci w wieku przedszkolnym

Rozwój psychoruchowy dziecka w wieku 3–6 lat

Odwołując się do periodyzacji rozwoju psychicznego człowieka, można stwierdzić, że moment pójścia dziecka do przedszkola następuje zazwyczaj w tzw. wieku poniemowlęcym, przypadającym na 2 i 3 rok życia, oraz obejmuje tzw. wiek przedszkolny, czyli 4–5/6 rok życia.

Zapoznając się ze specyfiką przypisywaną do danego okresu, należy pamiętać, że w zakresie kształtowania się poszczególnych funkcji wśród dzieci w tym samym wieku mogą występować spore różnice indywidualne. Na rozwój psychofizyczny dziecka należy też

patrzeć całościowo – każdy z opisanych poniżej procesów ma wpływ na pozostałe, dlatego tak ważną rolę przypisuje się ich wczesnej stymulacji.

W procesie kształcenia, w tym także nauczania języków obcych, należy uwzględniać możliwości psychofizyczne dzieci. Każdy nauczyciel powinien znać osiągnięcia rozwojowe dziecka w poszczególnych obszarach, aby móc odpowiednio dobrać materiał nauczania i metody pracy.

Rozwój ruchowy

Główne osiągnięcia w tym zakresie u prawidłowo rozwijającego się **trzylatka** to sprawne poruszanie się w otoczeniu: chodzenie, bieganie, skakanie, wspinanie się. Ruchy rąk, nóg i tułowia są coraz bardziej skoordynowane, dzięki czemu dziecko może jednocześnie manipulować przedmiotami. Pod koniec tego okresu jest ono zdolne do utrzymania równowagi przez 2–3 sekundy, np. stania na jednej nodze. Wchodzi i schodzi po schodach krokiem dostawnym, trzymając się poręczy. Zwykle potrafi już jeździć na trójkołowym rowerku. Umie zarówno kopać piłkę, jak i nią rzucać, zachowując odpowiedni kierunek lotu. Próbuje też łapać piłkę lecącą w jego stronę. Dziecko trzyletnie nabywa wiele umiejętności samoobsługowych, tj. zdejmowanie i zakładanie niektórych części garderoby (bez guzików i sznurowadeł), posługiwanie się łyżką, widelcem i kubkiem (je samodzielnie), korzystanie z toalety, mycie i wycieranie rąk. Wraz z rozwojem motoryki dużej – rozumianej jako wszystkie ruchy, w które zaangażowane jest całe ciało lub jego znaczna część – postępuje rozwój motoryki małej, obejmującej ruchy o znacznie mniejszym zakresie, ale wymagające skupienia i koncentracji uwagi, np. ruchy palców i dłoni. Trzylatek potrafi wykonywać takie precyzyjne ruchy, jak układanie klocków jeden na drugim (do 8 elementów) czy wrzucanie monet do skarbonki. Coraz chętniej i sprawniej naśladuje złożone czynności, np. kolorowanie kredkami, rysowanie, rozpinanie dużych guzików. Dziecko trzyletnie umie już narysować koło, pionową i poziomą kreskę, przerysować krzyżyk, a także ulepić z plasteliny różne kształty. Okres ten to początek kształtowania się lateralizacji. Dzięki rozwojowi koordynacji wzrokowo-ruchowej trzylatek potrafi odwzorować konstrukcje zarówno przestrzenne, jak i płaskie – np. mostek, pociąg – oraz prawidłowo dopasować klocki różnego kształtu do odpowiednich otworów bez przymierzania.

W **czwartym roku życia** dziecko doskonali umiejętności motoryczne zdobyte w poprzednim okresie oraz nabywa nowe. Czterolatek jest bardzo aktywny ruchowo, chętnie biega i skacze, pokonuje różne tory przeszkód. Nadal bardzo lubi kopać i łapać piłkę (najczęściej chwytą ją całymi przedramionami i przyciska do siebie), a także rzucać piłką do

celu. Doskonali jazdę na trój- i czterośladowym rowerku. Coraz lepiej wykonuje też ruchy wymagające równowagi, np. wchodzenie na drabinkę, chodzenie po murku, stanie na jednej nodze z uniesionym kolaniem. Potrafi już wchodzić i schodzić po schodach krokiem naprzemiennym. Odwzorowuje podstawowe kształty, tj. koło, kwadrat, prostokąt, rysuje po śladzie proste rysunki i schematy tematyczne, np. postać ludzką, dom. W wieku czterech lat ujawnia się zwykle dominacja stronna – dziecko zaczyna konsekwentnie używać dominującej ręki (wyjątek stanowią dzieci dwuręczne) i doskonalić prawidłowe trzymanie przyborów (chwyt pęsetowy). Dzieci w tym wieku chętnie i z wprawą budują konstrukcje z klocków. Czterolatek w dalszym ciągu usprawnia też samoobsługę, np. myje zęby, czesze włosy.

Pięcio- i sześciolatek jest zdolny do częściowo samodzielnego funkcjonowania. Znacząco wzrasta jego koordynacja ruchów, siła mięśniowa, zdolność powtarzania sekwencji ruchów i łączenia ich w jedną całość. W tym okresie dzieci nabywają bardzo wiele nowych umiejętności ruchowych, np. jazda na rowerze dwukołowym, pływanie, jazda na nartach i na łyżwach, gra w piłkę, taniec. Coraz bardziej zautomatyzowane stają się czynności samoobsługowe, takie jak ubieranie i rozbieranie się, rozpinanie i zapinanie guzików, a nawet sznurowanie butów, a także wszystkie podstawowe czynności higieniczne. Dziecko nie tylko wchodzi i schodzi po schodach bez trzymania się poręczy, lecz także potrafi na nie wbiegać. Stoi przez kilka sekund na jednej nodze (sześciolatek także z zamkniętymi oczami), potrafi też na niej skakać. Z dużą wprawą pokonuje przeszkody, przeskakuje z nogi na nogę, skacze na skakance, zeskakuje z krzesła. W tym wieku doskonali się także ruchy rąk – głównie w obrębie nadgarstka – odpowiedzialne za rysowanie i pisanie. Pięcio- i sześciolatki są w stanie tworzyć rozbudowane rysunki tematyczne, precyzyjnie odrysowywać wzory, sprawnie posługiwać się narzędziami/zabawkami, zamalowywać powierzchnię, nie przekraczając wyznaczonych granic.

Percepcja wzrokowa i słuchowa

W **trzecim roku życia** dziecka doskonali się jego percepcja wzrokowa i słuchowa. Dzieci uczą się – głównie przez naśladowanie innych – np. posługiwania się różnego rodzaju narzędziami. Odtwarzanie czynności daje początek zabawom tematycznym. Rozwija się koordynacja wzrokowo-ruchowa, co przekłada się na bardziej precyzyjne manipulowanie przedmiotami pod kontrolą wzrokową.

Percepcja słuchowa ma ścisły związek z rozwojem mowy, a jej rozwój dokonuje się dzięki słuchaniu mowy osób dorosłych i słyszeniu własnych wytworów językowych. W **trzecim roku życia** dziecko jest w stanie identyfikować i różnicować nowe słowa,

rozumie dłuższe wypowiedzi, jest w stanie powtórzyć melodię oraz samodzielnie tworzyć konstrukcje językowe na podstawie skojarzeń słuchowych (neologizmy, rymy). Trzylatki zaczynają też przejawiać zainteresowanie słuchaniem tekstów pisanych, zwłaszcza jeśli są one poparte ilustracjami.

Najważniejszym osiągnięciem percepcji słuchowej u **czterolatka** jest umiejętność różnicowania głosek opozycyjnych w wyrazach, np. bal–bar, co wg J. Cieszyńskiej jest warunkiem skutecznego uczenia się języków obcych (rozwój słuchu fonematycznego)¹. Czterolatki doskonają także słuchanie i rozumienie tekstów pisanych, odczytywanych w grupie (koncentracja na dłuższym tekście z nowym słownictwem, nowymi regułami gramatycznymi, wśród innych dzieci, hałasu, co może powodować zaburzenia percepcji słuchowej).

Pod koniec okresu przedszkolnego, w **wieku 5–6 lat**, dzieci rozwijają świadomość metajęzykową. Są w stanie mówić o języku, bawić się nim, np. wymyślać rymy, tworzyć nieistniejące słowa przez analogię do języka macierzystego.

Należy podkreślić, że stwierdzenie wady wymowy u trzylatka obliguje nauczyciela/terapeutę do szybkiego podjęcia działań korygujących. Także jakiegokolwiek opóźnienia rozwojowe dotyczące nabywania systemu językowego wskazują na konieczność rozpoczęcia zajęć logopedycznych.

Rozwój mowy

Rozwój mowy w dużym stopniu odzwierciedla rozwój umysłowy dziecka (stopień organizacji funkcji półkulowych i specjalizacji lewej półkuli w funkcjach mowy, poziom inteligencji dziecka i związany z tym poziom wiedzy ogólnej o świecie). Jest silnie oparty na mechanizmie naśladownictwa, a więc w dużym stopniu zależy od doświadczeń, które dziecko zdobywa w środowisku wychowawczym (wzorce językowe, liczba i jakość bodźców językowych, z którymi dziecko styka się od pierwszych miesięcy życia). Osiągnięcie przez dziecko sprawności językowej umożliwia mu sprawne funkcjonowanie społeczne: komunikowanie potrzeb i uczuć, zadawanie pytań i odpowiadanie na nie, porządkowanie otaczającej je rzeczywistości.

W **trzecim roku życia** doskonają się ruchy narządów artykulacyjnych (praksja oralna), w dziecięcych wypowiedziach mniej jest uproszczeń, metatez czy substytucji. Mowa staje się coraz bardziej zrozumiała dla odbiorcy (brak najczęściej spółgłosek dźwiękowych:

¹ J. Cieszyńska, *Dwujęzyczność-dwukulturowość – przekleństwo czy bogactwo?*, Kraków 2006.

„sz”, „ż”, „cz”, „dż”, z wyjątkiem „l” oraz samogłosek nosowych „ą” i „ę”). Niektóre głoski mogą być jeszcze zmiękczone, ale typowe dziecięce mówienie stopniowo zanika. Stale wzrasta zasób słownictwa i pojawiają się kolejne kategorie gramatyczne – odmiana przez większość przypadków, używanie prostych przyimków. Pod koniec trzeciego roku życia dziecko powinno rozumieć większość kierowanych do niego komunikatów dotyczących spraw codziennych, sygnalizować swoje potrzeby, budując poprawne zdania, nie tylko pojedyncze, ale i złożone, w których szyk wyrazów zależy głównie od intencji nadawcy. W tym wieku dzieci popełniają jeszcze wiele błędów fleksyjnych i artykulacyjnych, np. odmiana przez analogię. Stopniowe uczenie się języka pozwala włączyć wykonywane czynności myślenie symboliczne. Trzylatki próbują rozwiązywać zadania dzięki umysłowym reprezentacjom obiektów rzeczywistości. Dziecko dostosowuje znane mu schematy działania do nowych warunków, głównie metodą prób i błędów.

Mowa **dziecka czteroletniego** jest zrozumiała. Pod koniec czwartego roku życia u wielu dzieci pojawiają się głoski dźwięczne („sz”, „ż”, „cz”, „dż”), z wyjątkiem głoski „r”, zanika zmiękczenie spółgłosek. Rozwijają się kompetencje komunikacyjne związane ze stałym wzrostem słownictwa oraz coraz lepszym rozumieniem instrukcji werbalnych. Czterolatek używa zdań rozwiniętych i złożonych, z uwzględnieniem relacji przestrzennych (stosuje przyimki określające relacje przestrzenne, tj. „na”, „do”, „z”, „w”, „dla”, „pod”, „od”, „przed”, „za”, „obok”, „pod”, „nad”). Rozwija się u niego zdolność do prowadzenia dialogu – naprzemienne wchodzenie w rolę nadawcy i odbiorcy. Wzrasta liczba przymiotników i przysłówków oraz wyrazów nazywających cechy, spada liczba dziecięcych neologizmów i coraz mniej jest błędów gramatycznych. Wiek czterech lat to także okres pytań, zwłaszcza dotyczących relacji między zdarzeniami i zjawiskami („kiedy?”, „dlaczego?”). Czterolatek zaczyna używać słów ekspresyjnych, mających zabarwienie emocjonalne.

W wieku **sześciu lat** system fonologiczno-fonetyczny jest u prawidłowo rozwijającego się dziecka w pełni ukształtowany, tzn. że realizuje ono poprawnie wszystkie głoski języka macierzystego, używa wszystkich części mowy, kategorii gramatycznych oraz schematów składniowych. Jest to bardzo ważne ze względu na rozpoczęcie nauki w szkole (nauka czytania i pisania). Dziecko pięcioletnie doskonali narrację (mowę opowieściową). Kształtuje się jego wiedza metajęzykowa. Dzieci zaczynają bawić się słowami, potrafią rymować, dostrzegać językowe niuanse, zauważać wieloznaczność wyrazów. W tym wieku pojawiają się pierwsze wypowiedzi o charakterze metaforycznym oraz inne środki stylistyczne, tj. porównania czy epitety. Rozwija się też kompetencja komunikacyjna – dziecko pięcioletnie i sześciolatek potrafi dostosować wypowiedź do kontekstu sytuacyjnego czy rozmówcy, zna

też większość konwencjonalnych formuł językowych, np. powitanie, prośenie, przepraszenie. Dziecko w tym wieku jest w stanie uchwycić i wyrazić związki przyczynowo-skutkowe oraz czasowe (dostrzegać różnice między przeszłością, teraźniejszością i przyszłością).

Uwaga, pamięć i operacje umysłowe

Trzylatek potrafi zastąpić realny przedmiot i działanie obrazami umysłowymi, co wiąże się z przekształcaniem schematów czynnościowych w schematy umysłowe (myślenie konkretno-wyobrażeniowe). Operuje coraz większą liczbą pojęć. Wykonuje takie operacje umysłowe, jak: różnicowanie i określanie podobieństw na konkretach, tworzenie prostych, pojedynczych kategorii, segregowanie przedmiotów, np. wg koloru czy kształtu. Dziecko w tym wieku posługuje się tzw. myśleniem magicznym (przekonanie, zgodnie z którym myślenie jest tożsame z działaniem). Egocentryzm (nieumiejętność wczucia się w położenie innej osoby i spojrzenia na świat z jej perspektywy) jest typowy dla trzylatka. Dziecko ma problem z odróżnianiem rzeczywistości od fantazji, tworzy wymaginowane postacie, ożywia przedmioty martwe (animizm), przypisuje przedmiotom, roślinom i zwierzętom cechy ludzkie (antropomorfizm). W zabawie potrafi odtwarzać czynności poprzednio zaobserwowane, a także przenosić je na inne przedmioty, np. patyk jako łyżka, banan jako telefon. Trzylatek dobrze zapamiętuje czynności i wydarzenia silnie zabarwione emocjonalnie. Skupia uwagę przez ok. 15 min.

Czterolatek jest w stanie dostrzegać związki przyczynowo-skutkowe, rozumie przeciwieństwa, np. krótszy – dłuższy, potrafi wymienić kilka różnic dotyczących wyglądu zewnętrznego dwóch osób, zwierząt czy przedmiotów, a czasami różnicuje ich funkcję, wymienia też kilka cech zewnętrznych i wskazuje na ich podobieństwo między dwoma obiektami. Zwiększa się znacząco pojemność jego pamięci krótko- i długotrwałej, a czas koncentracji uwagi wzrasta do 20 min. Dzieci czteroletnie pamiętają dużo imion i nazw, znają wiele piosenek i wierszyków, powtarzają 3 cyfry. Czterolatek ma wykształcone pojęcie liczby, potrafi ujmować 4 elementy całościowo i przelicza w zakresie do 5. Dziecko wciąż ma bogatą wyobraźnię, ale zaczyna oddzielać świat realny od fikcyjnego. Wraz z wiekiem wzrasta zdolność koncentracji

Pod koniec piątego roku życia dzieci są zdolne do dłuższego wysiłku umysłowego, dążą do wykonania zadania do końca. Rozumieją pojęcia „różnica” i „podobieństwo”, wskazują różnice między dwoma obiektami, podając ich funkcję. Określają podobieństwo dwóch elementów przez wyliczenie ich cech wspólnych lub pojęć ogólnych. Bez problemu

klasyfikują przedmioty wg kształtu, koloru i funkcji. Rozumieją następstwo w czasie i poprawnie stosują określenia związane z czasem, np. „dziś”, „jutro”, „wczoraj”, „rano”, „wieczorem”. Zaczynają postrzegać obiekty z wielu punktów widzenia (decentracja). Rozwijają się też u nich funkcje zarządzające (wyższe funkcje poznawcze), które umożliwiają planowanie, inicjowanie i kierowanie nastawionym na cel działaniem w sposób zorganizowany i przemyślany. Poprawnie przeliczają w zakresie do 10, potrafią dopełniać elementy w zbiorze do 5. Dzieci w tym wieku cechują się bardzo dobrą pamięcią, bez problemu zapamiętują czteroelementowe sekwencje i układy oraz usłyszane historie. Stosują też – najczęściej nieświadomie – strategie pamięciowe, takie jak powtarzanie, grupowanie i elaboracja (strategia zapamiętywania polegająca na opracowywaniu nowych informacji w kontekście wcześniej przyswojonej wiedzy). Mają bogatą wyobraźnię, ale odróżniają fantazję od rzeczywistości. Ich zdolność koncentracji wydłuża się do 30 min.

Rozwój społeczno-emocjonalny

Rozwój poznawczy jest wspierany także przez rozwój społeczny, gdyż dziecko uczy się głównie przez odbiór informacji z otoczenia i aktywne w nim działanie. Wytworzenie się właściwych wzorców kontaktów pomiędzy rodzicami a dzieckiem oraz zbudowanie na tej podstawie poprawnych zachowań emocjonalnych i społecznych ma fundamentalne znaczenie dla dalszego rozwoju dziecka.

U trzylatka dzięki separacji z matką rozwija się świadomość własnej odrębności, poczucie „ja” (obraz własnej osoby), co umożliwia dziecku nawiązywanie interakcji z rówieśnikami. Jeśli dziecko ma poczucie bezpieczeństwa i pozytywnie uwewnętrzniony obraz rodziców, a jego przywiązanie jest ufne, staje się wystarczająco dojrzałe, by pójść do przedszkola. Będąc w grupie, uczy się przestrzegać określonych reguł społecznych, współdziałać, ale też rywalizować. Dzięki zwiększającej się sprawności komunikacyjnej możliwe jest pełne uczestnictwo w zabawach tematycznych polegających na wykonywaniu sekwencji czynności i przypisywaniu przedmiotom różnych cech, które nie są dane w bezpośredniej percepcji. W trzecim roku życia następuje także rozwój emocjonalny dzieci. Poza podstawowymi emocjami, tj. radością, smutkiem, złością i strachem, zaczynają one być świadome takich uczuć, jak: wstyd, zakłopotanie, zazdrość, poczucie winy. Pomimo coraz większej świadomości własnych emocji trzylatki cechuje duża labilność emocjonalna, dominują u nich zachowania impulsywne oraz występują problemy z kontrolą wyrażania własnych emocji. Trzylatki w większym stopniu niż dwulatki próbują dostosować swoje

zachowanie do wymagań sytuacji. Dziecko w tym wieku wciąż jest bardzo egocentryczne, co powoduje, że trudno mu przyjmować cudzy punkt widzenia.

Czwarty rok życia przynosi dalsze kształtowanie się kompetencji społecznych i emocjonalnych. Prawidłowo rozwijający się czterolatek jest zdolny do rozumienia oraz akceptowania obowiązujących zasad i norm oraz wystarczająco dojrzały, by funkcjonować w grupie społecznej. Coraz lepiej radzi sobie także z kontrolowaniem emocji i zachowań. Potrafi odroczyć reakcję w odpowiedzi na bodźce, rozumie oczekiwania związane z sytuacją i coraz lepiej dostosowuje do nich zachowania wyuczone przez naśladownictwo. Wzrost kompetencji językowej oraz rozwój społeczny i poznawczy wpływają na zwiększenie liczby zabaw tematycznych oraz gier z regułami. W zabawach coraz wyraźniej uwypuklają się różnice międzypłciowe – w ten sposób dzieci powielają i utrwalają w zabawach określone role społeczne (identyfikacja płciowa). Dzieci czteroletnie są zdolne do współdziałania, zabawy w większej grupie, stają się bardziej wrażliwe na sygnały akceptacji przez grupę i nierzadko walczą o uprzywilejowaną pozycję. Pojawia się u nich uczucie wstydu, zakłopotania, dumy, zazdrości oraz poczucie winy, dzięki czemu zaczynają rozumieć normy moralne (choć nadal jest to moralność zewnętrzna). Zachowania agresywne, wybuchy złości i żalu, typowe dla wcześniejszej fazy, stają się coraz bardziej sporadyczne.

Piąty i szósty rok życia są czasem, kiedy dzieci utrwalają i doskonalą nabyte dotychczas umiejętności społeczne, stanowiące także warunek osiągnięcia gotowości szkolnej. Dziecko w tym wieku powinno być zdolne do dłuższego wysiłku umysłowego, kontroli własnych emocji i częściowego radzenia sobie w sytuacji frustracji (umiejętność odroczenia zaspokojenia potrzeb). Poza rodzicami ważne stają się autorytety zewnętrzne, np. nauczyciele, ale coraz bardziej wzrasta także znaczenie grupy. Zwiększa się liczba i różnorodność zabaw tematycznych – dzieci potrafią się bawić wspólnie, samodzielnie ustalają reguły. Dzieci w tym wieku mają silne poczucie tożsamości płciowej i identyfikują się z określonymi rolami wyznaczanymi przez płęć. Są zdolne do rozumienia społecznych, konwencyjnych i kulturowych norm oraz ich respektowania. Postępuje również ich rozwój moralny, choć reguły społeczne są heteronomiczne, niezmiennie i narzucone z zewnątrz (stadium realizmu moralnego).

Edukacja dwujęzyczna dzieci w wieku przedszkolnym

W ostatnich latach dostrzeżono ogromne znaczenie edukacji językowej na etapie przedszkolnym. Wynika to z coraz bardziej widocznej przydatności języków obcych w życiu codziennym oraz w pracy zawodowej. Dlatego do podstawy programowej wychowania

przedszkolnego dodano zapis obligujący dyrektorów placówek do zapewnienia dzieciom zajęć z przygotowania do posługiwania się językiem obcym nowożytnym. Od września 2015 r. nauka języka obcego będzie obowiązkowa dla pięcioletków, a od września 2017 r. – dla wszystkich dzieci uczęszczających do przedszkola.

Edukacja językowa dzieci ma swoją wyraźną specyfikę. Ze względu na cechy rozwojowe dzieci nauka języka obcego powinna być ukierunkowana głównie na rozwój sprawności rozumienia ze słuchu i naukę słownictwa. Na tym poziomie nauczania ważniejszy jest sposób pracy niż jej wymierny efekt, co nie zawsze spotyka się ze zrozumieniem rodziców. Nauka nie ma charakteru systematycznego, jest to raczej osłuchiwanie się z językiem, budowanie pozytywnej motywacji i stwarzanie podstaw pod przyszłą, bardziej systematyczną pracę nad językiem.

Rodzice niejednokrotnie stają przed dylematem, kiedy ich pociecha powinna rozpocząć naukę języka obcego. Czy będąc w wieku przedszkolnym, dziecko jest na tyle dojrzałe, aby uczestniczyć w takich zajęciach? Przeglądając literaturę dotyczącą tego tematu, można się spotkać z dwoma, zgoła odmiennymi, stanowiskami. Część autorów stanowczo odradza naukę języka obcego metodami komunikacyjnymi, jeśli dziecko nie zakończyło procesu nabywania systemu fonetyczno-fonologicznego, tzn. nie realizuje prawidłowo głosek w języku macierzystym². Dominujący jest jednak pogląd, że skuteczność uczenia się języka jest tym większa, im młodsze dziecko będzie miało kontakt z językiem obcym, tym większe są jego szanse na władanie nim jak własnym.

Rośnie liczba argumentów przemawiających za rozpoczęciem nauki języka obcego w przedszkolu. Dlaczego warto się uczyć drugiego języka od najmłodszych lat?

1. W tym okresie życia charakterystyczna jest plastyczność narządów artykulacyjnych, dzięki czemu dziecko ma możliwość wyartykułowania większości poznawanych obcojęzycznych dźwięków i słów, co zdecydowanie ułatwia przyswajanie języka obcego. Dzieci przedszkolne mają wyjątkowe zdolności intonacyjno-artykulacyjne i dlatego w tym wieku istnieje możliwość nauczenia się bezbłędnej wymowy.
2. Nauka w tym czasie odbywa się głównie przez zabawę, dzięki czemu umysł dziecka jest stymulowany w naturalny sposób. To, co za kilka lat – gdy dziecko zasiądzie w szkolnej ławce – będzie stanowiło przedmiot często żmudnej nauki, może zostać przyswojone przez przedszkolaka „bezboleśnie”, w formie zabawy. Poznawanie nowego języka ułatwiają takie cechy osobowości dziecka, jak: ciekawość świata, otwartość, rozwinięta wyobraźnia,

² J. Cieszyńska, M. Korendo, *Wczesna interwencja terapeutyczna. Stymulacja rozwoju dziecka. Od noworodka do 6 roku życia*, Kraków 2007.

spontaniczność, zdolność szybkiego przyswajania wiedzy, efektywne uczenie się przez ruch i wszystkie zmysły.

3. Jedynie w okresie przedszkolnym dziecko jest w stanie opanować umiejętność komunikacji w języku obcym w sposób naturalny. Badania wykazały, że po roku nauki w przedszkolu dwujęzycznym dzieci były w stanie zrozumieć większość pytań nauczyciela, a dzieci w wieku czterech lat potrafiły skutecznie przyswoić sobie język w krótkim czasie. Mówi się, że przyswajanie języka przed siódmym rokiem życia umożliwia poznanie go w najbardziej naturalny sposób. Co więcej, język zostanie zakodowany w prawej półkuli mózgowej, a zatem dokładnie tam, gdzie nasz język ojczysty. Natomiast po ukończeniu siódmego roku życia to lewa półkula będzie odpowiadała za posługiwanie się językiem obcym. Tym samym, będzie on mniej intuicyjny, a bardziej logiczny, związany z nauką reguł i słówek. Podobnie rzecz ma się z akcentem, który stwarza wiele problemów. Im wcześniej dzieci przyzwyczajają się do brzmienia i dźwięku języka, tym lepiej. Dzieci w wieku przedszkolnym bardziej przyswajają język, niż świadomie się go uczą. Nie zastanawiają się nad jego użyciem, nie myślą, czy to, co zamierzają powiedzieć, będzie poprawne gramatycznie. Nie myślą o języku, one język „czują”.
4. Specjaliści twierdzą, że w przypadku prawidłowo rozwijających się dzieci nauczanie dwujęzyczne gwarantuje im uzyskanie porównywalnych, jeśli nie równych, kompetencji w obu językach.
5. Badania dowodzą, że odpowiednio prowadzona nauka języka nowożytnego w wieku przedszkolnym ma pozytywny wpływ na rozwój innych sprawności intelektualnych dziecka. Doświadczenie wczesnej konfrontacji z językiem innym niż język domu rodzinnego i najbliższego otoczenia z reguły wpływa bardzo stymulująco na rozwój językowy, emocjonalny, poznawczy i społeczny dziecka. Ma ono nad innymi przewagę w zakresie kreatywnego myślenia, potrafi lepiej analizować swoją wiedzę oraz kontrolować procesy przetwarzania informacji językowej.
6. Dzięki nauce języków możliwy jest transfer doświadczeń, czyli przenoszenie zdobywanej wiedzy i doświadczeń na inny, nowy materiał. Transfer polega na zastosowaniu zdobytych już umiejętności w odmiennych sytuacjach, np. nawiązanie kontaktu z dzieckiem obcojęzycznym na wakacjach, poproszenie o konkretną rzecz w sklepie za granicą.
7. Poznawanie języka obcego w tym wieku pozwala wytworzyć w dziecku motywację do nauki języków obcych w przyszłości oraz pobudza zainteresowanie innymi kulturami i ludźmi.

Metody nauczania języka obcego dzieci w wieku przedszkolnym

Jak już zostało wspomniane, program nauczania języka obcego w przedszkolu jest determinowany przez cechy rozwojowe dziecka. Przy doborze materiału nauczania czy określonych metod pracy należy brać pod uwagę ich przystępność dla dzieci oraz zadbać, by wybrane treści były im bliskie oraz zharmonizowane z programem dydaktyczno-wychowawczym realizowanym przez nauczycieli w grupie.

W okresie przedszkolnym i wczesnoszkolnym uczenie się drugiego języka zbliżone jest do przyswajania języka ojczystego, z którym dziecko najpierw osłuchuje się bez konieczności mówienia. Należy zatem zapewnić dzieciom możliwość słuchania języka obcego i rozwijania podstawowej sprawności – rozumienia tekstu słuchanego.

Nauczanie języka obcego podlega metodom, formom i technikom pracy stosowanym powszechnie w edukacji przedszkolnej, takim jak:

Zasada pogłębłości. Zadaniem nauczyciela jest poszukiwanie metod uczenia języka obcego dostosowanych do sytuacji, w której dziecko przebywa i się rozwija. Proces przyswajania drugiego języka powinien się wiązać z konkretnymi przedmiotami i miejscami, dotyczyć tego, co znajduje się w zasięgu wzroku dziecka. Dla użycia języka obcego i interakcji językowej ważny jest bowiem kontekst sytuacyjny i komunikacyjny. Dziecko jest w stanie na podstawie okoliczności samodzielnie zrekonstruować znaczenie wypowiedzi językowych. W przedszkolu dwujęzycznym zwraca się uwagę na używanie języka w każdej dziedzinie codzienności przedszkolnej. Prezentowane treści nauczania powinny dotyczyć najbliższego otoczenia, rodziny, zainteresowań dziecka, zabawek, zwierząt, liczebników, kolorów czy pór roku. M. Mądrowska (2014) zaleca osadzanie edukacji w możliwie autentycznych kontekstach, co można osiągnąć przez wykorzystywanie realnych przedmiotów zamiast ich graficznych symboli (ilustracji), a jeśli stosuje się karty obrazkowe – przez dbałość, by były one nie tylko atrakcyjnie wizualne, lecz także realistycznie przedstawiały zamieszczone na nich obiekty.

Uczenie się polisensoryczne. Zjawisku uczenia się polisensorycznego przypisuje się silny wpływ na skuteczność przyswajania języka obcego przez dzieci. Gdy w proces uczenia się zaangażowanych jest wiele zmysłów, uwidacznia się udział analizatorów: wzrokowego, słuchowego i kinestetyczno-ruchowego. Wielozmysłowa stymulacja, polegająca na zastosowaniu różnorodnych bodźców akustycznych, wizualnych, kinestetycznych i rytmicznych, intensywnie wspiera naukę języka zarówno ojczystego, jak i obcego, ponieważ sprzyja utrwalaniu się powiązań między informacjami, które dziecko odbiera wszystkimi zmysłami.

Zasada dostosowania treści edukacyjnych do poziomu rozwojowego dzieci.

Nauczanie dzieci przedszkolnych będzie skuteczne, gdy w tym procesie uwzględnimy ich cechy rozwojowe. Przy planowaniu zajęć należy pamiętać, że dzieci w wieku przedszkolnym mają ogromną potrzebę ruchu, a dominującą i najbardziej naturalną formą ich aktywności jest zabawa. Dlatego też nauka języka powinna się odbywać właśnie przez specjalnie zaplanowane zabawy ruchowe, muzyczne, plastyczne, konstrukcyjne czy teatralne.

W okresie wczesnego i średniego dzieciństwa dzieci charakteryzują się przede wszystkim myśleniem konkretnym i pamięcią mechaniczną, co oznacza, że nauka powinna wiązać się z konkretnymi przedmiotami i sytuacjami. Wprowadzane słownictwo powinno dotyczyć nazw przedmiotów i osób, prostych poleceń i zwrotów. Formalna nauka gramatyki jest na tym etapie niecelowa. Nieumiejętność pisania i czytania sprawia, że nauczyciele muszą się skupić na oswojeniu dzieci z językiem oraz na doskonaleniu wyraźnego mówienia. W tym zakresie bardzo pomocne jest czytanie wierszyków lub śpiewanie piosenek. Przez własne zaangażowanie – wspólny śpiew, taniec czy pokazywanie ruchów związanych z treścią piosenki – nauczyciel motywuje dzieci do działania i nauki. Inne ciekawe metody pracy to m.in.: historyjki obrazkowe, kalambury, gry typu *memory*, domino językowe (literowo-obrazkowe), rymowanki, wierszyki, tworzenie zwięzłych dialogów zabawnych postaci.

Dziecko w wieku przedszkolnym potrafi skoncentrować uwagę jedynie na krótko. Naukę języka obcego można rozpocząć już z trzylatkami, należy jednak dostosować czas zajęć do ich wieku: 10–15 minut u trzylatków, 15–20 minut u czterolatków i nie więcej niż 30 minut u starszych dzieci (pięcio- oraz sześciolatków).

Zasada stopniowania trudności, zwana też metodą małych kroków, zakłada taką organizację treści nauczania, by były one początkowo związane z kręgiem zainteresowań najbliższych dziecku, tj. zabawki, dom, rodzina, i prostymi sytuacjami komunikacyjnymi. Następnie zakres poruszanych zagadnień jest stopniowo poszerzany o tematy z dalszego otoczenia: miejscowość, pory roku, zwierzęta, emocje. A zatem dobór słów i zwrotów powinien być mniej tematyczny, a bardziej sytuacyjny. Słownictwo zaś musi być wprowadzane nie w izolacji, lecz w prostych zdaniach, co stanowi zarazem przygotowanie do sprawnego mówienia w języku obcym.

Zasada trwałego przyswojenia wiedzy przez dzieci. Małe dzieci, choć szybko zapamiętują informacje, równie szybko je zapominają. Nie są też w stanie utrzymać koncentracji przez dłuższy czas. Oznacza to, że skuteczne nauczanie wymaga wielokrotnych powtórzeń, które powinny być dla dzieci jak najbardziej atrakcyjne. Przydatne jest częste

wykonywanie piosenek, wierszyków i rymowanek oraz stosowanie powtórzeń w różnych formach, np. polecenia typu: *Wymień kolory tęczy, Wymień kolory ubrań, które masz na sobie*. Poszczególne zadania i ćwiczenia muszą być krótkie, ponieważ dzieci szybko czują się zmęczone. Niezbędne są też częste zmiany rodzaju aktywności oraz wykorzystywanie różnych bodźców podtrzymujących uwagę, takich jak obraz, dźwięk, ruch. Potrzebne jest stałe powracanie do już poznanego słownictwa.

Dzieci w wieku przedszkolnym odczuwają potrzebę sterowania własną aktywnością i podejmowania działań dopiero wtedy, gdy czują się do tego gotowe. Dlatego nie można zmuszać dziecka do mówienia, jeśli samo tego nie chce. Warto skłaniać dzieci do powtórzeń grupowych, w których czują się bezpiecznie. Należy organizować scenki i miniteatryki, by ułatwić pierwsze publiczne wypowiedzi. Dzieci nabiorą ochoty do mówienia, jeśli nauczyciel nie będzie wskazywać błędów, lecz kilka razy wypowie zdanie zawierające poprawną formę. Warto wielokrotnie powtarzać proste, rutynowe zwroty: powitania, pożegnania, podziękowania. Stanowią one najlepszy pomost do mówienia dla dzieci nieśmiałych.

Inne ważne metody i zasady nauczania języka obcego:

- **Metoda mL@H (*minority language at home*)**. Dotyczy ona na przykład dzieci emigrantów, z którymi rodzice porozumiewają się w języku ojczystym, a które w przedszkolu uczą się języka miejscowego od tzw. *native speakers*. Jest to bardzo dobre rozwiązanie, jeśli rodzice z oczywistych względów nie mogą nauczyć dziecka miejscowego języka w prawidłowy sposób (wymowa, akcent). Podział na język używany w domu i w przedszkolu powoduje, że mózg nie traktuje ich obu jak jednego elementu, lecz jak dwa osobne i rozmieszcza je na większej przestrzeni mózgu – a więc zarazem aktywuje większą jego część. Zwykle zasób słów języka obcego u dzieci dwujęzycznych jest mniejszy niż u ich jednojęzycznych rówieśników, jednak dzieci te są bardziej twórcze, mają szersze horyzonty i rozwiniętą wyobraźnię. Jeżeli rodzice poprawnie wypowiadają się w języku rodzimym, ich dzieci również będą mówić czysto i poprawnie, niezależnie od tego, iloma innymi językami będą się posługiwać.
- **Uwzględnianie uzdolnień dziecka** i wykorzystywanie ich do stymulowania nauki języka obcego. Metoda ta oparta jest na modelu inteligencji wielorakich opracowanym przez amerykańskiego neuropsychologa Howarda Gardnera. Wyróżnił on następujące rodzaje

inteligencji: językową, logiczno-matematyczną, kinestetyczną, muzyczną, przestrzenną, interpersonalną, intrapersonalną, przyrodniczą³.

- Prowokowanie jak największej liczby **grupowych interakcji w języku obcym**, np. witanie się, żegnanie, zadawanie pytań, proste zabawy. Dzieci w wieku przedszkolnym mają ogromną potrzebę kontaktów międzyludzkich. Nie ulega też wątpliwości, że wczesny kontakt z rówieśnikami posługującymi się innym językiem ułatwia ten proces. Jeśli to możliwe, trzeba dziecku stwarzać okazje do spotkań w rzeczywistych sytuacjach z ludźmi – tak rówieśnikami, jak i dorosłymi – posługującymi się danym językiem obcym.
- **Wykorzystywanie naturalnego talentu aktorskiego dzieci** oraz ich braku zahamowań w mówieniu, niezależnie od gramatycznej poprawności ich wypowiedzi⁴.
- **Wzbudzanie odpowiedniej motywacji** przez atrakcyjność zabaw, akceptację i uznanie dla wysiłku dziecka – wyrażane częstymi pochwałami i nagrodami – oraz budowanie pozytywnych skojarzeń emocjonalnych związanych z językiem.
- **Nawiązanie współpracy z rodzicami**. Podkreślanie, jak ważne jest codzienne słuchanie piosenek, opowiadań i bajek, oglądanie programów edukacyjnych dostosowanych do wieku dziecka, a także motywowanie go do nawiązywania kontaktów społecznych w innym języku, np. podczas wakacji czy odwiedzin obcojęzycznych znajomych.
- **Odpowiedni dobór materiałów dydaktycznych**. Nauczanie języka powinno się opierać na konkretnych materiałach dydaktycznych, nie zaś jedynie na wyobraźni przedszkolaka. O pozytywnych stronach pomocy wizualnych pisze Jerzy Brzeziński: „Pomoce wizualne stosowane w nauczaniu dzieci muszą jednoznacznie ilustrować rzeczywistość pozajęzykową, [...] muszą stwarzać możliwość kojarzenia odpowiedniej nazwy z wyraźnie ilustrowanym pojęciem”⁵. Przykład może być sposobem wprowadzania nowego słownictwa. By zapamiętać nazwę konkretnego przedmiotu w języku obcym, dziecko powinno mieć go przed oczyma. Znacznie łatwiej jest mu wtedy zapamiętać podane słówka czy – w późniejszym czasie – proste zwroty. Pomocne mogą być również rekwizyty: maskotki, pacynki, zabawki, owoce, kolorowe kartki, zdjęcia członków rodziny czy ilustracje z określonymi elementami⁶.
- **Metoda immersji, czyli zanurzenia w języku obcym w nauczaniu bilingwalnym małych dzieci**. Jedną z najbardziej popularnych koncepcji aktywizacji języka obcego w okresie

³ Więcej informacji na temat wykorzystania modelu IW w nauce języków obcych można znaleźć w publikacji E. Sucheckiej, *Efektywna nauka języka obcego*, „Bliżej Przedszkola” 2011, nr 6.

⁴ W. Mądrowska, *Kompetencje językowe dzieci w wieku przedszkolnym*, „Doradca Dyrektora Przedszkola” 2014, nr 10.

⁵ J. Brzeziński, *Nauczanie języków obcych dzieci*, Warszawa 1987.

⁶ M. Młynarczyk-Misiura, *Język obcy – już w przedszkolu czy za wcześnie?*, „Bliżej Przedszkola” 2014, nr 2.

przedszkolnym jest metoda immersji (ang. *immerse* – „zanurzać się, nurkować”). Jest ona oparta na psychologicznych prawidłowościach rozwoju i uczenia się małego dziecka oraz zintegrowana ze współczesnymi założeniami pedagogicznymi. Od ponad 40 lat z powodzeniem stosuje się ją w Ameryce Północnej, Australii, Azji i w Europie. Badania naukowe jednoznacznie potwierdzają skuteczność edukacyjną immersji nie tylko w zakresie nauki drugiego języka, lecz także na polu znajomości języka ojczystego i w dziedzinie rozwoju poznawczego⁷. Podczas stosowania tej metody zauważono brak długotrwałych deficytów w wiedzy ogólnej dzieci, mniejszy lęk przed wypowiedaniem się, gotowość do nawiązywania kontaktów, swobodę w mówieniu w języku obcym oraz do podejmowania ryzyka wypowiedania się bez zwracania uwagi na jej poprawność gramatyczną⁸.

Wyróżnia się dwa rodzaje immersji. Pierwszy to całkowita immersja (*early total immersion*), w której dzieci są „zanurzane” w 100% w języku obcym, we wszystkich sytuacjach komunikacyjnych, co znaczy, że język obcy jest jedynym środkiem komunikacji w przedszkolu. Dziecko słyszy naturalne, autentyczne wypowiedzi formułowane przez dorosłych w tym właśnie języku, ma okazję do ich naśladowania i aktywnego uczestnictwa w interakcji językowej. Drugim rodzajem, bardziej popularnym we wczesnej edukacji dzieci, jest immersja częściowa (*early partial immersion*). W tej odmianie immersji używa się języka drugiego tylko w 50% wszystkich sytuacji komunikacyjnych w przedszkolu – zarówno zabawowych, jak i zadaniowych. Dzieci stykają się z językiem obcym przez: śpiewanie piosenek, recytowanie wierszyków, opowiadanie bajek, odgrywanie krótkich przedstawień, udział w grach dydaktycznych oraz w różnych formach edukacyjno-rozrywkowych, a także podczas rozmów zaplanowanych i spontanicznych. Również w innych sytuacjach, takich jak: wydawanie poleceń, wyjaśnianie, pocieszanie, łagodzenie sporów, motywowanie czy negocjowanie, nauczyciel posługuje się językiem obcym. Rozwój języka obcego wspierany jest przez żywą gestykulację, bogatą mimikę, elementy komiczne oraz różnorodny materiał ilustracyjny. Dzięki temu dzieci przyswajają język w sposób spontaniczny, bezpośrednio w codzienności, w której się znajdują, i wkraczają w świat, w którym „wszystko dzieje się” w języku obcym.

⁷ W. Lambert, G.R. Tucker, *Bilingual Education of Children: The St. Lambert Experiment*, Rowley 1972 [w:] M. Falkiewicz-Szult, *Immersja, czyli zanurzenie w języku obcym. Model organizacyjny do adaptacji bilingwalnego kształcenia w przedszkolu*, „Bliżej Przedszkola” 2011, nr 1.

⁸ M. Falkiewicz-Szult, *Immersja, czyli zanurzenie w języku obcym. Model organizacyjny do adaptacji bilingwalnego kształcenia w przedszkolu*, „Bliżej Przedszkola” 2011, nr 1.

Model immersyjny charakteryzuje się nakładaniem języka drugiego, który dziecko zdobywa w przedszkolu, na język pierwszy, w którym komunikuje się ono na co dzień z najbliższymi osobami. Trzeba też pamiętać, że w nabywaniu drugiego języka dziecko przechodzi przez różne etapy: w początkowej fazie nauki może konsekwentnie używać tylko jednego języka, np. tylko ojczystego, nawet wtedy, gdy nauczyciel zwraca się do niego w języku obcym. Taka sytuacja nie powinna budzić niepokoju, jest bowiem naturalna. Nauczyciel powinien w dalszym ciągu konsekwentnie używać języka obcego, dzięki czemu dziecko w pierwszej fazie uczy się poprzez słuchanie, a po pewnym czasie zaczyna werbalnie używać języka.

Immersja częściowa polega bardziej na rozwijaniu kompetencji komunikacyjnej, używaniu języka dla autentycznej potrzeby komunikacji, niż na przyswojeniu określonego słownictwa.

Obserwacja zajęć z udziałem immersji wykazuje, że nie ma też potrzeby poprawiania błędnych wypowiedzi dzieci. Nadmierna kontrola i ciągłe poprawianie nie sprzyjają spontaniczności w działaniu, a wręcz przeszkadzają w przyswajaniu nowego języka.

Aby immersja mogła być w pełni skuteczna, ważne jest, by stosować ją jak najwcześniej, intensywnie, różnorodnie i długofalowo (kontynuacja wczesnego nauczania języka metodą immersji na wyższych szczeblach kształcenia), z udziałem kompetentnych nauczycieli⁹.

Rola nauczyciela

Nauczyciel języka odgrywa bardzo ważną rolę. Powinien mieć odpowiednie przygotowanie zawodowe i językowe oraz kompetencje dydaktyczno-językowe, aby optymalnie dobierać metody pracy do potrzeb dzieci. Z pewnością wielu dorosłych, wspominając początki nauki języka obcego, podkreśli rolę emocjonalnego kontaktu z nauczycielem i właściwej atmosfery w grupie, która sprzyjała asymilowaniu nowego języka. Pozytywne skojarzenia emocjonalne często u wielu z nas zdeterminowały dalszy stosunek do uczenia się danego języka.

Nauczyciel powinien proponować dzieciom interesujące zabawy i zajęcia, które zachęcą do aktywności. Często jest mu trudno zainteresować grupę, ponieważ małe dzieci nie wszystko rozumieją. Zajęcia i zabawy muszą być zatem bardzo ciekawe i przeprowadzane z humorem, żeby dzieci chciały w nich uczestniczyć chociażby dla samej zabawy, czerpiąc przy tym korzyści dzięki osłuchaniu się z językiem.

⁹ Ibidem.

Warto, aby nauczyciel wzbogacał treści, metody i technikę nauczania, uwzględniając niepowtarzalny charakter każdego dziecka. Program nauki języka obcego powinien zawierać szerokie spektrum treści oraz różne sposoby ich przekazywania. Ma on stanowić bogaty kontekst, z którego każde dziecko będzie mogło czerpać to, co jest dla niego najodpowiedniejsze i najkorzystniejsze¹⁰.

W przedszkolu głównym zadaniem nauczyciela jest osłuchanie dzieci z językiem obcym. Może to osiągać przez zwracanie się do nich w tym języku w sytuacjach dla nich zrozumiałych, w których często domyślają się znaczenia zwrotu i znają kontekst, np. podczas powitania. W tym celu może wykorzystywać również płyty audio i DVD, piosenki i rymowanki.

Równie ważnym zadaniem jest zachęcenie do dalszej nauki. Nauczyciel powinien stosować pochwały i inne nagrody oraz umieć pokazać dzieciom, że nauka języka obcego jest ciekawa i przyjemna. Warto, żeby brał pod uwagę indywidualne możliwości każdej osoby i motywował dzieci do nauki języka, a przede wszystkim – rozwijał w nich poczucie własnej wartości oraz wiary we własne możliwości językowe.

3.2. Nauczyciele

Niniejszy program przeznaczony jest do wykorzystania przez nauczycieli uczących języka angielskiego w przedszkolu (również na poziomie zerówki szkolnej). Według rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 sierpnia 2017 r. prowadzenie zajęć z języka angielskiego można powierzyć nauczycielowi, który ukończył studia pierwszego lub drugiego stopnia na kierunku filologia angielska i ma przygotowanie pedagogiczne¹¹.

Nauczyciele filolodzy powinni współpracować z wychowawcami przedszkolnymi i szkolnymi w celu lepszej organizacji i planowania zajęć oraz dla uzyskania większej wiedzy dotyczącej poszczególnych dzieci, co pozwoli maksymalnie indywidualizować wspomaganie każdego z nich w rozwoju językowym. Nauczyciele powinni także znać podstawę programową kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych w zakresie kształcenia językowego na I etapie edukacyjnym (klasy 1–3)¹².

¹⁰ E. Suchecka, *Efektywna nauka języka obcego*, „Blżej Przedszkola” 2011, nr 6.

¹¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 sierpnia 2017 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli.

¹² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły i stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej.

Języka obcego w przedszkolu – oprócz nauczycieli filologów – może również nauczać wychowawca przedszkolny, jeśli legitymuje się świadectwem znajomości języka na poziomie co najmniej B2. Nauczyciel taki musi jednak uzupełnić swoje kwalifikacje do 31 sierpnia 2020 r.¹³ Umożliwienie wychowawcom przedszkolnym prowadzenia zajęć językowych dla swoich podopiecznych nadaje przedszkolnemu przygotowaniu językowemu inny wymiar. Nauczyciele wychowawcy mają zazwyczaj szczególne predyspozycje osobowościowe do wykonywania swojego zawodu: życzliwość, otwartość, cierpliwość oraz dużą wiedzę psychologiczno-pedagogiczną na temat różnych aspektów rozwoju dzieci. Dzięki temu stwarzają atmosferę pozytywnej motywacji i organizują aktywność dzieci wokół wykonywania różnych zadań, mówienia, myślenia i przeżywania, a także poszukiwania i utrwalania wiadomości na temat otaczającego świata. Starannie dobrane i przygotowane materiały dydaktyczne, w tym nagrania audio i video, mogą wesprzeć nauczycieli przedszkolnych w ich pracy nad rozwijaniem kompetencji językowych dzieci. Organizacja dnia oraz rutyna codziennych czynności pozwalają nauczycielom zaaranżować więcej epizodów językowych niż dochodzącym lektorom, co zwiększa możliwość kontaktu dzieci z językiem obcym.

Wszyscy nauczyciele, bez względu na rodzaj kwalifikacji, muszą mieć duże kompetencje językowe, pedagogiczne i wychowawcze oraz:

- umieć prawidłowo zorganizować i zaplanować proces dydaktyczny,
- orientować się w najnowszych publikacjach na temat nauczania dzieci języków obcych,
- potrafić opowiadać historyjki czy bajki z wykorzystaniem stosownej modulacji głosu, mimiki, gestów i prostego słownictwa,
- umieć śpiewać piosenki wraz ze zmianą tempa, tak aby dostosować je do możliwości dzieci, oraz improwizować piosenki,
- znajomość kultury krajów anglojęzycznych oraz panujących tam zwyczajów¹⁴.

Celem programu jest wsparcie nauczycieli w rozbudzaniu świadomości językowej i wrażliwości kulturowej dzieci, a dzięki temu – także w przygotowaniu ich do posługiwania się językiem angielskim. Analiza zawartych w programie treści powinna przyczynić się do:

- zdefiniowania właściwego podejścia pedagogicznego i dydaktycznego,
- określenia ram organizacyjnych edukacji w zakresie języka angielskiego,

¹³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 sierpnia 2017 r., op. cit.

¹⁴ J. Iluk, *Jak uczyć małe dzieci języków obcych?*, Katowice 2002, s. 39 oraz M. Szpotowicz, M. Szulc-Kurpaska, *Teaching English to Young Learners*, Warszawa 2009, s. 81.

- zaplanowania i zorganizowania działań edukacyjnych w postaci epizodów językowych włączonych w różne działania realizowane w ramach ogólnego programu wychowania przedszkolnego,
- dokonania kompetentnego wyboru materiałów edukacyjnych,
- wzmacniania u dzieci poczucia pewności siebie jako użytkownika języka, a także – do rozwijania pozytywnej motywacji do nauki języków na dalszych etapach edukacyjnych.

3.3. Rodzice

Placówka przedszkolna i szkolna jest partnerem rodziców w wychowaniu oraz kształceniu dziecka tak, aby jego rozwój przebiegał w zrównoważonym i przyjaznym środowisku, a ono samo osiągnęło jak największy sukces. Rodzice powinni zatem być:

- systematycznie informowani o realizowanych zadaniach wychowawczych i kształcących, także w zakresie edukacji językowej,
- zapoznani ze specyfiką przygotowania językowego na tym etapie edukacyjnym, tak aby nie mieli nierealistycznych i wygórowanych oczekiwań co do wyników nauczania,
- powiadamiani o sukcesach i trudności dzieci,
- włączani w proces dydaktyczny w celu wspierania osiągnięć dzieci i łagodzenia trudności.

Aktywne wsparcie rodziców ma kluczowe znaczenie dla sukcesów dzieci, nie tylko w zakresie poznawania języka obcego. Warto, żeby nauczyciel nawiązał współpracę z rodzicami i umożliwił im włączenie się w proces kształcenia językowego ich dzieci. Można to osiągnąć przez:

- bieżące informowanie na temat treści realizowanych na zajęciach (tematyki zajęć, wprowadzanego słownictwa, poznawanych przez dzieci piosenek i wierszyków); informacje takie rodzice mogą otrzymywać w postaci ogłoszeń umieszczanych na tablicy albo listów wykładanych w wielu egzemplarzach w wyznaczonym miejscu, tak aby każdy rodzic mógł wziąć kopię, czy nawet za pośrednictwem internetu w postaci e-maili bądź informacji na portalu społecznościowym,
- przekazywanie materiałów do ćwiczenia w domu, takich jak nagrania piosenek czy karty pracy z ćwiczeniami,
- udostępnienie materiałów cyfrowych, np.: animacji, piosenek, ćwiczeń interaktywnych, gier,
- przekazywanie zindywidualizowanych wskazówek, jak pracować z dzieckiem w domu,
- wyposażenie każdego dziecka w komplet materiałów dydaktycznych, np. słowniczkę, karty prac z ćwiczeniami,

- systematyczne raporty osiągnięć dziecka.

Prezentowany program, przewidując wykorzystanie nowych mediów w procesie przedszkolnego przygotowania językowego, daje rodzicom ogromne możliwości wspierania dzieci w przyswajaniu treści językowych. Czas spędzony wspólnie przy grach językowych, animacjach czy prezentacjach słownictwa może zmotywować dziecko do rozwijania swoich umiejętności językowych, a rodzicom dać wiele satysfakcji z edukacji własnych dzieci oraz uzmysłwić im sukces językowy ich pociech. Narzędzia takie mogą okazać się bardzo przydatne, np. w wypadku nadrabiania zaległości po chorobie dziecka.

Program ma na celu przybliżenie rodzicom założeń kształcenia językowego dzieci w wieku 3–6 lat, zapoznanie ich ze specyfiką planowania i organizacji zajęć oraz podanie informacji na temat właściwych metod i technik służących efektywnemu rozwojowi dzieci w zakresie poznawania języka angielskiego. Analiza treści programowych umożliwia rodzicom:

- zaznajomienie się z uwarunkowaniami rozwojowymi edukacji językowej na tym etapie edukacyjnym,
- realistyczne wyznaczenia celów i efektów nauczania swojego dziecka,
- przemyślaną akceptację sposobu organizacji zajęć oraz doboru stosowanych przez nauczycieli metod i technik pracy z dziećmi¹⁵,
- współpracę z nauczycielem oraz wspieranie dziecka w jak najpełniejszym przyswojeniu treści przekazywanych na zajęciach.

4. Warunki realizacji programu

Program może być realizowany w placówce przedszkolnej lub oddziale przedszkolnym w szkole podstawowej. Wdrażanie programu przebiega w sposób dostosowany do etapu rozwojowego dzieci: zajęcia prowadzone są dla grup wiekowych trzy-, cztero-, pięcio- i sześciolatków. Ramy organizacyjne zajęć – wymiar godzin, sposób wkomponowania ich w całość działań wychowawczych i kształcących oraz liczebność grup – określa dyrektor placówki wraz z zespołem nauczycieli. Dobrym zwyczajem jest, aby podjęte w ten sposób decyzje uzyskały akceptację rodziców.

Czasowy wymiar zajęć powinien być dostosowany do wieku dzieci. Dla najmłodszych dzieci (trzylatków) optymalne jest około 15 min. Zajęcia dla starszych grup można stopniowo wydłużać aż do około 30 min. Krótkie zajęcia językowe powinny odbywać się jak najczęściej. Ze względu na specyfikę wieku dzieci najlepiej, jeżeli zajęcia organizowane są jako epizody

¹⁵ M. Szpotowicz, M. Szulc-Kurpaska, *Teaching English to Young Learners*, Warszawa 2009, s. 93.

językowe wkomponowane w całodzienną aktywność w placówce, np. nawiązują do tematów omawianych w języku ojczystym. Treści zajęć językowych odnoszą się wprost do doświadczeń dziecięcych oraz zagadnień wychowania przedszkolnego, nie zakłada się jednak dostosowania zajęć językowych do tzw. tematów dnia. Podejście to wynika z faktu, że język angielski przyswajany jest jako drugi (*second language*), zatem dzieci uczą się go wolniej i nie mają tak dużego zasobu słownictwa jak w języku ojczystym, z którym osłuchują się od urodzenia. Zajęcia językowe zintegrowane są z całością wychowania przedszkolnego przez jednakowe podejście dydaktyczne, stosowane metody i techniki pracy, dobór środków dydaktycznych oraz sposób oceniania. Integracja staje się jeszcze pełniejsza, jeżeli języka naucza wychowawca przedszkolny.

Przedszkolne przygotowanie do posługiwania się językiem angielskim, które ma stanowić bazę i punkt wyjścia do nauki w szkole podstawowej, musi być realizowane przy pomocy atrakcyjnych i dostosowanych do wieku dziecka materiałów dydaktycznych – audio i video – a także z wykorzystaniem najnowszych technologii multimedialnych. Sale, zaaranżowane w sposób dostosowany do specyfiki zajęć przedszkolnych – podział przestrzeni na część zabawowo-relaksacyjną, z dywanem do spotkań w kręgu, oraz część ze stolikami do pracy – powinny być wyposażone w pomoce dydaktyczne i przedmioty potrzebne do zajęć, sprzęt audiowizualny, komputery z dostępem do internetu oraz biblioteczkę. Zalecane jest także organizowanie kącików języka angielskiego (*English Play Areas*), w których znajdują się materiały takie, jak gry, płyty z piosenkami i zabawki zachęcające dzieci do podejmowania samodzielnych, spontanicznych zabaw na wzór tych, w których uczestniczyły podczas zajęć. Nauczyciel oraz dzieci muszą mieć także stały dostęp do materiałów służących do pisania, rysowania, wycinania i klejenia oraz do zabawek i pomocy dydaktycznych wykorzystywanych w przedszkolu: szarf, skakanek, obręczy.

Zajęcia językowe, chociaż wkomponowane w codzienną aktywność dzieci, muszą być wyodrębnione, mieć wyraźnie zaakcentowany początek i koniec, np. przez piosenkę powitalną, pojawienie się postaci będącej bohaterem kursu czy symboliczne przejście do angielskiego świata. Przebieg zajęć powinien być dobrze przemyślany i oparty na materiale nauczania, który usystematyzuje pracę. Impulsywne nauczanie z wykorzystaniem różnych materiałów przygotowanych i przynoszonych przez nauczyciela bywa bardzo pracołłonne. Czasami także nie daje możliwości powtarzania treści w różnych kontekstach, przez co nauczanie traci pożądaną spiralny charakter.

5. Koncepcje pedagogiczne programu

Prezentowany program uwzględnia założenia „wczesnego startu językowego”¹⁶, dzięki czemu stwarza najmłodszym dzieciom optymalne warunki do rozbudzania świadomości językowej i kulturowej oraz stanowi podstawę dla zapewnienia ciągłości nauczania języków obcych w całym systemie szkolnym.

5.1. Pedagogika holistyczna

Program jest oparty na zasadach pedagogiki holistycznej, która za cel stawia sobie całościowy rozwój osobowości dziecka i przygotowanie go do twórczego życia w nowoczesnym świecie. Realizacja takiego celu wymaga stworzenia spójnego obrazu świata, w którym funkcjonuje dziecko, poprzez integrację bodźców zewnętrznych. Przedmiotem edukacji staje się otaczający świat rozumiany całościowo, a nie przez pryzmat fragmentarycznej wiedzy przedmiotowej. Ważne jest, aby proces nauczania odwoływał się do otaczającej dziecko rzeczywistości, której analiza prowadzi od problemów mu najbliższych do ogólnych praw społecznych i naukowych. Należy także wziąć pod uwagę indywidualne potrzeby dziecka, jego zainteresowania i możliwości oraz wszelkie uwarunkowania jego rozwoju. Akceptacja i życzliwość są niezbędne, aby utrzymać spontaniczność i wzbudzać dobre emocje skutecznie motywujące do pracy.

5.2. Teoria inteligencji wielorakich Howarda Gardnera

Program uwzględnia założenia teorii inteligencji wielorakich Howarda Gardnera, który wyróżnił osiem typów inteligencji: językową, muzyczną, matematyczno-logiczną, przestrzenną, kinestetyczną, przyrodniczą, intrapersonalną oraz interpersonalną. Model ten wykazuje, że każdy człowiek dysponuje wszystkimi rodzajami inteligencji w różnych kombinacjach, a to, w jakim zakresie są one rozwijane, zależy od środowiska¹⁷. Należy więc tak planować aktywności oraz dobierać materiał dydaktyczny, żeby dostarczyć dziecku pożądanych i stymulujących bodźców, rozwijając całościowo jego pełną, złożoną intelektualnie i emocjonalnie indywidualność.

- Dla rozwoju inteligencji językowej wartościowe będą: nauka nowych słówek i wyrażeń, piosenek i wierszyków, czytanie opowieści, opowiadanie historyjek, zabawy teatralne.

¹⁶ Rekomendacja Rady Europy dotycząca wczesnego startu językowego i nauki przez całe życie (Rekomendacja No R(98)6).

¹⁷ M. Pamuła, D. Sikora-Banasik, *Inteligencje wielorakie na zajęciach języka angielskiego: czyli jak skutecznie i ciekawie uczyć dzieci w młodszym wieku szkolnym*, Warszawa 2008, s. 6; oraz H. Gardner, *Inteligencja: wielorakie perspektywy*, Warszawa 2001, s. 157–158.

- Do rozwoju inteligencji muzycznej przyczyni się śpiewanie piosenek i rymowanek, powtarzanie chóralne, skandowanie lub rytmizacja, oraz nagrania audio, które ilustrują treści zajęć np. odgłosy zwierząt.
- Inteligencja matematyczno-logiczna rozwija się dzięki liczeniu obiektów, grupowaniu elementów w zbiory, np. tak, aby poznawane słownictwo tworzyło grupy tematyczne.
- Dla rozwoju inteligencji przestrzennej wartościowe będą zabawy konstrukcyjne, np. użycie klocków dla zobrazowania przeciwstawnych przymiotników *tall* i *short* czy wykorzystanie prostych narzędzi do majsterkowania podczas wykonywania pomocy służących do prezentacji nowego słownictwa.
- Inteligencja kinestetyczna jest najlepiej stymulowana podczas gier i zabaw ruchowych, śpiewania piosenek i recytowania wierszyków z ilustracją ruchową, zabaw dramowych i teatralnych oraz ćwiczeń przeprowadzanych metodą reagowania całym ciałem (*Total Physical Response*).
- Do rozwoju inteligencji przyrodniczej przyczyniają się wszelkie zajęcia, których tematem są zwierzęta oraz zjawiska przyrodnicze.
- Dzieci w wieku przedszkolnym przechodzą etap rozwijania inteligencji intrapersonalnej oraz interpersonalnej. Duże znaczenie dla tego aspektu będzie miało kształtowanie zarówno samoświadomości i refleksji nad własnym zachowaniem, możliwościami oraz emocjami, jak i umiejętności społeczne, takie jak zgodne funkcjonowanie w zabawie i sytuacjach zadaniowych.

5.3. Prawo dziecka do ciszy (*Silent Period*)

W kształceniu językowym dzieci należy szczególnie uwagę zwrócić na rozwój receptywnej sprawności rozumienia ze słuchu, i umożliwić dziecku częsty kontakt bierny z językiem. Indywidualizacja działań kształcących w zakresie języka obcego polega m.in. na zapewnieniu każdemu z dzieci takiej ilości czasu na osłuchanie się i osiągnięcie gotowości do mówienia, jakiej potrzebuje. Należy respektować tzw. prawo dziecka do ciszy (*Silent Period*). Nauczyciel powinien akceptować niewerbalne reakcje dzieci na nauczane treści, jeżeli tylko świadczą o rozumieniu elementów języka. Każdy wysiłek dziecka oraz próba użycia języka powinny być promowane, chwalone lub nagradzane. Nauczyciel musi także wzmacniać poczucie bezpieczeństwa dzieci przez wykorzystanie rutyny, zabaw dramowych, odgrywanie ról, śpiewanie oraz recytowanie w grupie.

6. Cele wychowania przedszkolnego

Cele wychowania przedszkolnego zostały określone w *Podstawie programowej wychowania przedszkolnego dla przedszkoli i oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego z dnia 14 lutego 2017 r.*

6.1. Cele ogólne wynikające z podstawy programowej wychowania przedszkolnego

Zadania przedszkola

1. Wspieranie wielokierunkowej aktywności dziecka poprzez organizację warunków sprzyjających nabywaniu doświadczeń w fizycznym, emocjonalnym, społecznym i poznawczym obszarze rozwoju.
2. Tworzenie warunków umożliwiających dzieciom swobodny rozwój, zabawę i odpoczynek w poczuciu bezpieczeństwa.
3. Wspieranie aktywności dziecka podnoszącej poziom integracji sensorycznej i umiejętności korzystania z rozwijających się procesów poznawczych.
4. Zapewnienie prawidłowej organizacji warunków sprzyjających nabywaniu przez dzieci doświadczeń, które umożliwią im ciągłość procesów adaptacji oraz pomoc dzieciom rozwijającym się w sposób nieharmonijny, wolniejszy lub przyspieszony.
5. Wspieranie samodzielnej dziecięcej eksploracji świata, dobór treści adekwatnych do poziomu rozwoju dziecka, jego możliwości percepcyjnych, wyobrażeń i rozumowania, z poszanowaniem indywidualnych potrzeb i zainteresowań.
6. Wzmacnianie poczucia wartości, indywidualność, oryginalność dziecka oraz potrzeby tworzenia relacji osobowych i uczestnictwa w grupie.
7. Tworzenie sytuacji sprzyjających rozwojowi nawyków i zachowań prowadzących do samodzielności, dbania o zdrowie, sprawność ruchową i bezpieczeństwo, w tym bezpieczeństwo w ruchu drogowym.
8. Przygotowywanie do rozumienia emocji, uczuć własnych i innych ludzi oraz dbanie o zdrowie psychiczne, realizowane m.in. z wykorzystaniem naturalnych sytuacji, pojawiających się w przedszkolu oraz sytuacji zadaniowych, uwzględniających treści adekwatne do intelektualnych możliwości i oczekiwań rozwojowych dzieci.
9. Tworzenie sytuacji edukacyjnych budujących wrażliwość dziecka, w tym wrażliwość estetyczną, w odniesieniu do wielu sfer aktywności człowieka: mowy, zachowania, ruchu, środowiska, ubioru, muzyki, tańca, śpiewu, teatru, plastyki.
10. Tworzenie warunków pozwalających na bezpieczną, samodzielną eksplorację otaczającej

dziecko przyrody, stymulujących rozwój wrażliwości i umożliwiających poznanie wartości oraz norm odnoszących się do środowiska przyrodniczego, adekwatnych do etapu rozwoju dziecka.

11. Tworzenie warunków umożliwiających bezpieczną, samodzielną eksplorację elementów techniki w otoczeniu, konstruowania, majsterkowania, planowania i podejmowania intencjonalnego działania, prezentowania wytworów swojej pracy.

12. Współdziałanie z rodzicami, różnymi środowiskami, organizacjami i instytucjami, uznanymi przez rodziców za źródło istotnych wartości, na rzecz tworzenia warunków umożliwiających rozwój tożsamości dziecka.

13. Kreowanie, wspólne z wymienionymi podmiotami, sytuacji prowadzących do poznania przez dziecko wartości i norm społecznych, których źródłem jest rodzina, grupa w przedszkolu, inne dorosłe osoby, w tym osoby starsze, oraz rozwijania zachowań wynikających z wartości możliwych do zrozumienia na tym etapie rozwoju.

14. Systematyczne uzupełnianie, za zgodą rodziców, realizowanych treści wychowawczych o nowe zagadnienia, wynikające z pojawienia się w otoczeniu dziecka zmian i zjawisk istotnych dla jego bezpieczeństwa i harmonijnego rozwoju.

15. Systematyczne wspieranie rozwoju mechanizmów uczenia się dziecka, prowadzące do osiągnięcia przez nie poziomu umożliwiającego podjęcie nauki w szkole.

16. Organizowanie zajęć – zgodnie z potrzebami – umożliwiających dziecku poznawanie kultury i języka mniejszości narodowej lub etnicznej lub języka regionalnego – kaszubskiego.

17. Tworzenie sytuacji edukacyjnych sprzyjających budowaniu zainteresowania dziecka językiem obcym nowożytnym, chęci poznawania innych kultur.¹⁸

6.2. Cele edukacyjne w zakresie języków obcych w wychowaniu przedszkolnym

Celem edukacji językowej w wychowaniu przedszkolnym jest przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym przez rozbudzanie ich świadomości językowej i wrażliwości kulturowej oraz budowanie pozytywnej motywacji do nauki języków na dalszych etapach edukacyjnych.

Dziecko przygotowane do nauki w szkole:

- rozumie bardzo proste polecenia w języku obcym nowożytnym i reaguje na nie;
- uczestniczy w zabawach, np. muzycznych, ruchowych, plastycznych, konstrukcyjnych, teatralnych;

¹⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r., op. cit

- używa wyrazów i zwrotów mających znaczenie dla danej zabawy lub innych podejmowanych czynności;
- powtarza rymowanki i proste wierszyki, śpiewa piosenki w grupie;
- rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych, gdy są wspierane np. obrazkami, rekwizytami, ruchem, mimiką, gestami;¹⁹.

7. Treści nauczania

Treści, przeznaczone do realizacji na przedszkolnym etapie poznawania języka, muszą się odnosić do konkretnej rzeczywistości otaczającej dzieci i do spraw im bliskich.

7.1. Zakresy tematyczne

Treści językowe powinny się odnosić tematycznie do tych, które poruszane są podczas zajęć dydaktycznych wychowania przedszkolnego, na zajęciach sportowych, w trakcie obserwacji przyrodniczych, prac gospodarczych i porządkowych, a także do gier i zabaw ruchowych organizowanych podczas przebywania dzieci w placówce przedszkolnej. Zakres tematyczny nauczanego materiału obejmuje więc m.in.:

- kolory,
- członków rodziny,
- zabawki,
- przybory szkolne,
- pomieszczenia w domu i wyposażenie domu,
- zwierzęta domowe i dzikie,
- produkty żywnościowe,
- dni tygodnia, pory roku i zjawiska pogodowe,
- ubrania,
- codzienne czynności,
- środki transportu,
- emocje,
- obchodzone święta.

Elementy nauczanego języka, szczególnie słownictwo, powinny być konkretne, mieć swoje realne ekwiwalenty w używanych przez nauczyciela pomocach dydaktycznych: rzeczywiste przedmioty, karty obrazkowe i historyjkowe, ilustracje, plakaty, filmy, animacje.

¹⁹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017r., op. cit.

7.2. Funkcje komunikacyjne

Treści językowe dotyczące realnego świata materialnego, zjawisk przyrody oraz procesów społecznych, a także emocji i uczuć postrzeganych oraz doświadczanych przez dzieci powinny być prezentowane w ścisłym związku z wybranymi funkcjami komunikacyjnymi oraz w różnych kontekstach i w połączeniu z atrakcyjnymi ćwiczeniami²⁰. Funkcje komunikacyjne są związane z codzienną komunikacją istotną dla świata dziecięcego, np.:

- powitania i pożegnania,
- przedstawianie się,
- wyrażanie posiadania,
- liczenie obiektów oraz podawanie ich liczby,
- określanie relacji rodzinnych,
- określanie czynności rutynowych,
- określanie czynności wykonywanej w chwili mówienia,
- określanie umiejętności,
- opis położenia,
- opis preferencji żywieniowych,
- określanie pogody,
- określanie nastroju,
- nazywanie dni tygodnia, miesięcy, pór roku.

7.3 Konstrukcje gramatyczne

Elementy gramatyki są prezentowane wraz ze słownictwem jako nieodzowny składnik komunikacji w języku angielskim. Dziecko przyswaja struktury gramatyczne mechanicznie, odtwarzając je jako wyuczone zwroty. Kategorie gramatyczne prezentowane w nauczaniu przedszkolnym to np.:

- czasowniki: *to be, have got, can, to like*,
- rzeczowniki w liczbie pojedynczej i mnogiej,
- liczebniki 1–10,
- zaimki osobowe: *I, she, he, it*,
- proste przymiotniki: *big, small, long, happy, sad*,
- przyimki określające położenie: *in, on, under*,

²⁰ J. Iluk, *Jak uczyć małe dzieci języków obcych?*, Katowice 2002, s. 86, 89.

- tryb rozkazujący,
- pytania (*wh-*) i zaimki pytające, takie jak *what, where, who*.

8. Procedury osiągnięcia celów

Priorytetem wczesnego startu językowego jest „zapewnienie, że nauka w przedszkolu i szkole podstawowej jest skuteczna, gdyż właśnie tam kształtuje się właściwy stosunek do innych języków i kultur i tam też powstają fundamenty dla późniejszej nauki języków”²¹. Aby tę skuteczność osiągnąć, należy przede wszystkim wziąć pod uwagę rozwojowe uwarunkowania procesu przyswajania języka:

- zajęcia językowe muszą być dla dzieci ciekawe i atrakcyjne, tak by kierować ich mimowolną uwagę na prezentowane treści oraz budować pozytywne nastawienie emocjonalne,
- nauka języka obcego musi angażować jak największą liczbę zmysłów, zgodnie ze sposobem, w jaki dzieci na tym etapie rozwoju poznają i eksplorują otaczający je świat,
- nauczanie powinno polegać na czynnym uczestnictwie dzieci w zajęciach, rolę nauczyciela jest inicjowanie zabawy i monitorowanie jej przebiegu tak, aby utrwalać treści językowe; służyć temu powinna przede wszystkim część zajęć polegająca na spotkaniu w kręgu, na dywanie (*Circle Time*),
- specjalnie zaaranżowany Kącik Angielski oraz atrakcyjna forma zajęć prowadzonych przez nauczyciela w kręgu powinna – przy odpowiedniej zachęcie – prowadzić do spontanicznych, indywidualnie inicjowanych przez dzieci zabaw z wykorzystaniem języka angielskiego,
- ze względu na przewagę pamięci mechanicznej, dla zapamiętania i trwałego przyswojenia treści językowych należy często wykorzystywać na efekt wielokrotnego powtarzania z zastosowaniem rymowanek, piosenek, wierszyków,
- zajęcia językowe muszą być starannie zaplanowane i przygotowane przez nauczyciela (treści, metody i techniki, pomoce dydaktyczne, wykorzystanie postaci przewodniej kursu itd.), ale w trakcie spotkania w przedszkolu plan musi być na bieżąco korygowany i dostosowany do aktywności dzieci oraz ich możliwości w danym momencie,
- aby wzmocnić poczucie bezpieczeństwa dzieci, ważna jest rutyna i stałe, powtarzalne ramy organizacyjne zajęć, np. przywitanie piosenką, zabawa ruchowa, prezentacja treści w kręgu, zabawa kontrolowana przez nauczyciela w kręgu, praca przy stolikach, pożegnanie piosenką.

²¹ Komunikat Wspólnot Europejskich dotyczący promowania nauki języków i różnorodności językowej (2003).

8.1. Procedury osiągnięcia celów szczegółowych przygotowania dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym, określonych w podstawie programowej

Szczegółowe cele nauczania języka w przedszkolu zostały zapisane w postaci katalogu umiejętności dziecka kończącego wychowanie przedszkolne i rozpoczynającego naukę w szkole podstawowej²². Ich rozwijanie rozpoczyna się już w najmłodszej grupie i doskonali przez cały czas nauki w przedszkolu. Przygotowane w ten sposób dziecko ma duże szanse, aby odnieść sukces na lekcjach języka obcego w szkole.

- Przygotowanie do czynnego uczestnictwa dziecka w zabawach – np. muzycznych, ruchowych, plastycznych, konstrukcyjnych, teatralnych – w języku angielskim rozpoczyna się już w grupie trzylatków poprzez zachęcanie do brania udziału w prostych zabawach realizowanych metodą reagowania całym ciałem (*Total Physical Response*) oraz w zabawach ruchowo-naśladowczych prowadzonych w języku obcym. W grupie czterolatków podczas zabaw kontrolowanych przez nauczyciela wykorzystuje się karty obrazkowe (*flashcards*), rekwizyty teatralne (wycinanki, kukiełki) oraz przedmioty rzeczywiste i zabawki, które znajdują się w placówce. Podczas prezentowania materiału językowego warto się posługiwać różnorodnymi technikami plastycznymi oraz stosować różne bodźce słuchowe. Najstarsze dzieci powinny już czynnie uczestniczyć w odgrywaniu bardzo prostych scenek – np. witanie się i pożegnanie – z użyciem różnych rekwizytów teatralnych lub maskotek i zabawek. Praca przy stolikach, np. ilustrowanie historyjek lub piosenek, powinna uwzględniać wiele różnorodnych technik plastycznych. Inicjowana przez nauczyciela i przez niego kontrolowana zabawa w kręgu powinna mieć swoje przedłużenie w swobodnych zabawach dzieci, którym należy udostępnić te same materiały i pomoce, które były używane na zajęciach językowych, oraz zachęcić do ich kreatywnego wykorzystania.
- Kształcenie u dzieci nawyku słuchania poleceń w języku angielskim i reagowania na nie odbywa się na każdych zajęciach językowych, niezależnie od czasu ich trwania czy wieku uczniów. Dzieci stopniowo uczą się zwracać uwagę na osobę mówiącą w języku obcym i wykonywać jej polecenia poprzez naśladowanie. Nabywają w ten sposób coraz większe umiejętności rozumienia prostych poleceń (*Stand up. / Turn around. / Sit down.*) oraz reagowania na nie całym ciałem. Doskonala je w każdym wieku przez uczestnictwo w grach i zabawach prowadzonych metodą *Total Physical Response*, np. „Play Box says...”.

²² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r., op. cit.

- Dzięki rozbudzeniu zainteresowania językiem obcym i osłuchaniu się z jego brzmieniem dziecko powtarza rymowanki i proste wierszyki oraz śpiewa piosenki w grupie. W początkowej fazie poznawania języka – dzieci najmłodsze – nauczyciel prezentuje bardzo krótkie rymowanki, wierszyki i piosenki. Kolejnym etapem jest słuchanie rymowanek, wierszyków i piosenek nie tylko śpiewanych na żywo, lecz także odtwarzanych z płyt, powtarzanie według wzorca oraz grupowa recytacja lub śpiewanie wraz z towarzyszącym nagraniem albo ilustracją ruchową. W grupie pięciolatek dzieci biorą także czynny udział w różnego rodzaju zabawach muzyczno-literackich oraz dramatycznych, którym towarzyszą piosenki i rymowanki.
- Dziecko kończące przedszkole powinno rozumieć ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych, gdy są wspierane np. obrazkami, rekwizytami, ruchem, mimiką, gestami – od bardzo krótkich wierszyków lub opowiadań ilustrowanych przez nauczyciela obrazkami do krótkich historyjek, którym towarzyszy prezentacja teatrzyku kukiełek. Dzięki pracy z prostymi książeczkami dzieci powinny osiągnąć umiejętność aktywnego uczestnictwa w opowieściach nauczyciela lub w czytaniu książeczek, np. przez dopowiadanie brakujących słów, recytację powtarzających się zwrotów czy ekspresję emocji: śmiech, klaskanie, imitację płaczu. Należy rozwijać zainteresowanie historyjkami i książeczkami w języku angielskim poprzez zachęcanie do korzystania z biblioteczki w Kąciku Angielskim oraz do uczestniczenia w wybieraniu opowieści na dane zajęcia. Książeczki w biblioteczce językowej mogą być także wykonane przez same dzieci, np. w formie ilustrowania treści znanych im historyjek za pomocą różnych technik plastycznych.

8.2. Metody pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym

W pracy z dziećmi w wieku 5–6 lat skuteczna jest twórcza i elastyczna kompilacja różnych metod nauczania. Nauczyciel, zgodnie z własnymi obserwacjami, preferencjami oraz profesjonalną refleksją, powinien wypracować indywidualne podejście dydaktyczne. Warto wykorzystywać w pracy elementy następujących metod²³:

- Metoda naturalna (*The Natural Approach*) oparta na podobieństwie uczenia się języka obcego do sposobu, w jaki małe dzieci przyswajają język ojczysty. Polega ona na takim kreowaniu wypowiedzi, aby ich ogólny sens był zrozumiały ze względu na przejrzystość sytuacji. Nauczyciel posługuje się prostym językiem, mówi o tym, co znajduje się „tu

²³ Metody opracowane wg: H. Komorowska, *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa 2001 oraz M. Pamuła, *Metodyka nauczania języków obcych w kształceniu zintegrowanym*, Warszawa 2003.

i teraz”, stosuje język ciała oraz wyrazistą mimikę i gestykulację, a także wielokrotnie powtarza wypowiedzi. Zakłada się, że dziecko samo wyznaczy moment, w którym będzie gotowe do pierwszych prób mówienia.

- Metoda bezpośrednia (konwersacyjna) polegająca na zachęcaniu ucznia do uczestnictwa w naturalnych rozmowach w języku obcym (w omawianym wypadku będzie to sytuacja rozmowy dorosłego z dzieckiem). Naturalną pomocą jest kontekst i sytuacja, w której odbywa się rozmowa. Nie stosuje się systematycznego uczenia gramatyki, słownictwa ani wymowy, a w toku rozmowy – nie poprawia popełnionych przez ucznia błędów.
- Metody audiolingwalna i audiowizualna, w których celem nauki jest opanowanie w pierwszej kolejności umiejętności słuchania i mówienia poprzez wykształcenie różnych nawyków. Aby to osiągnąć, używa się techniki mechanicznego, bezrefleksyjnego powtarzania, zapamiętywania i utrwalania ćwiczonego materiału. W metodzie audiowizualnej reakcję językową wyzwała bodziec w postaci np. obrazka. Właściwa odpowiedź jest wzmacniana pochwałą lub nagrodą.
- Metoda reagowania całym ciałem (*Total Physical Response*) polega na prostych poleceniach wydawanych przez nauczyciela, na które uczeń reaguje całym ciałem. Za reakcję uważa się niewerbalne odpowiedni ucznia na pytania lub zalecenia. Celem jest zwiększenie efektywności nauki poprzez uruchomienie zarówno lewej półkuli mózgu, odpowiedzialnej za język i mowę, jak i prawej, która steruje ruchem.

8.3. Zabawa jako naturalna forma aktywności i uczenia się dzieci²⁴

Zabawa stanowi jedną z najbardziej typowych form aktywności dzieci, w której – w sposób kreatywny – zaspokajane są zarówno ich potrzeby intelektualne, społeczne, estetyczne, jak i ruchowe. Zabawy twórczo stymulują i rozwijają zainteresowania dzieci, motywują do nabywania nowych umiejętności oraz sprawności, stwarzają naturalną płaszczyznę komunikacji, a często także rozładowują wewnętrzne napięcie i emocje. Zabawy dydaktyczne cechuje określony porządek oraz skupienie dziecka na działaniu. Zabawy wykorzystujące muzykę i taniec zaspakajają wrodzoną potrzebę ruchu, a wszystkie gry i zabawy są praktyczną realizacją postulatu uczenia się poprzez działanie.

Metoda opisana w niniejszym programie zakłada stosowanie zabaw kierowanych (*teacher-led play*), które są opracowane oraz inicjowane przez nauczyciela, oraz zabaw

²⁴ Jeśli przyjąć pewne uproszczenia, terminy „zabawa” i „gra” mogą być używane wymiennie (por. T. Siek-Piskozub, *Gry i zabawy w nauczaniu języków obcych*, Warszawa 2004), dlatego pojęcie „zabawa dziecięca” może się odnosić także do udziału w grach.

spontanicznych, rozpoczynanych przez dzieci (*child-initiated play*) w czasie tzw. zabaw dowolnych.

Podczas zabaw kierowanych nauczyciel wyznacza temat oraz reguły postępowania, a także dobiera właściwe pomoce dydaktyczne. Te same pomoce, udostępnione w Kąciku Angielskim, mogą posłużyć dzieciom podczas zabaw spontanicznych. Rolą nauczyciela (wychowawcy współpracującego z lektorem uczącym dzieci lub wychowawcy przedszkolnego, który organizuje aktywność dzieci w ciągu dnia i jednocześnie uczy języka) jest zapewnienie dzieciom dostępu do takich materiałów oraz odpowiedniej ilości czasu, a także ustalenie z dziećmi – a potem upewnianie się – że zabawa w Kąciku odbywa się w języku angielskim.

Warto zauważyć, że różnego rodzaju gry i zabawy, w których dzieci uczestniczą podczas zajęć przedszkolnych, mogą być z powodzeniem przełożone na język angielski, np.: „Ciepło/zimno” (*Warm/cold*), „Kółko i krzyżyk” (*Three in a row*), „Bingo”.

8.4. Techniki prezentowania i utrwalania treści językowych

Nauczyciel pracujący z małym dzieckiem powinien pamiętać o nadrzędnym celu kształcenia językowego na tym etapie, jakim jest osłuchanie dziecka z językiem. Możliwości receptorów słuchowych, odgrywających kluczową rolę w procesie przyswajania języka, zanikają z wiekiem. Ucho małego dziecka uwrażliwione jest na fale wszystkich długości, następnie zmniejsza się wrażliwość nerwów słuchowych na pewne długości fal, przede wszystkim krańcowe, natomiast zwiększa – na długości fal charakterystyczne dla języka ojczystego. Dlatego ważne jest, by dzieci jak najczęściej miały kontakt z autentycznym brzmieniem języka w postaci nagrań audio oraz video.

Przyjmując teorię o kluczowym znaczeniu „osłuchania się” dziecka z językiem, nauczyciel nie powinien zakładać osiągnięcia przez nie dużego zasobu słownictwa czynnego, które dziecko zapamięta i będzie w stanie przywołać, ale skupić się na rozwoju słownictwa biernego, pojawiającego się na zajęciach np. w postaci rutynowych sformułowań. Z tego powodu bardzo ważna w przygotowaniu dzieci do posługiwania się językiem obcym jest atrakcyjna prezentacja treści w różnych kontekstach.

Wprowadzanie treści językowych powinno być przeprowadzane zgodnie z zasadą pogłębłości. Oznacza to, że nauczyciel stosuje różnorodne środki dydaktyczne umożliwiające zrozumienie zarówno kontekstu, jak i samych treści. Nauczyciel może wykorzystywać:

- obrazki lub ilustracje w podręczniku, jeśli go używa,

- karty obrazkowe (*flashcards*),
- plakaty i plansze,
- własnoręczne rysunki,
- własne pomoce dydaktyczne, jeśli to możliwe – wykonane wspólnie z dziećmi, takie jak projekt domu, meble czy postacie,
- przedmioty autentyczne: zabawki, klocki w odpowiednich kolorach, przybory szkolne, figurki zwierząt,
- zabawki, przedmioty użytkowe, książeczki, gry przyniesione przez dzieci,
- zestawy pomocy przygotowane przez wydawnictwa edukacyjne,
- filmy, animacje, gry,
- zdjęcia, także na ekranie komputera,
- gest, mowę ciała, modulację głosu,
- nagrania dźwięków,
- historyjki opowiadane przez nauczyciela,
- historyjki prezentowane za pomocą ilustracji i nagrań audio oraz video,
- książeczki dla dzieci.

Aby utrwalać słownictwo oraz funkcje komunikacyjne, można się posłużyć grami językowymi, np. typu *memory*. Oprócz gier istniejących na rynku edukacyjnym nauczyciel może się posługiwać samodzielnie stworzonymi zestawami słownictwa dla uczniów. W takim wypadku ważne jest, żeby obrazki służące do gier były zalaminowane, dzięki temu można je wykorzystywać wielokrotnie.

Dobrze sprawdza się także zabawa „Cylinder magika”, podczas której dzieci losują karty z ilustracjami lub małe obiekty, np. figurki zwierząt, do nazwania. Kilka magicznych ruchów czarodziejską pałeczką, zaklęcie „abrakadabra” oraz tajemnicza mina nauczyciela wykreują atmosferę zabawy, w której każde dziecko będzie chciało brać udział. Zamiast cylindra można wykorzystać magiczne pudełko, które nauczyciel będzie przynosił na zajęcia. Zabawa w wyjmowanie i nazywanie kart obrazkowych może się zaczynać od powtarzalnych, rutynowych działań, np. wszystkie dzieci siedzą w kole, nauczyciel potrząsa pudełkiem, opowiada o nim, np.: *Look, it's our magic box. I wonder what's inside. It must be something for our English lesson. Let's look in the magic box to see what our lesson is today. Are you ready? Yes?*, a następnie wypowiada wspólnie z dziećmi rymowanekę, dzięki której pudełko otworzy się w magiczny sposób: *Magic box, magic box, what's inside? Magic box, magic box, open wide.*

Nauczyciel może korzystać z wybranego zestawu pomocy dydaktycznych, opracowanego przez wydawnictwa, bądź zaproponować własny rozkład treści oraz wyselekcjonować i przygotować materiały do jego zrealizowania. Natomiast wszystkie treści, zarówno prezentowane, jak i utrwalane, powinny być starannie dobrane, tak aby przystępnie nawiązywały do przeżyć i spostrzeżeń dzieci oraz ich własnych doświadczeń i wiedzy.

Bardzo istotna jest także zasada stopniowania trudności, która nakazuje, by materiał oraz jego poziom trudności był dostosowany do możliwości dziecka. Dlatego nauczyciel zobowiązany jest do nieustannej refleksji nad procesem kształcenia językowego, który planuje oraz przeprowadza w grupach przedszkolnych. Elastyczne modyfikacje i dostosowywanie się do dynamiki indywidualnego rozwoju dzieci to kluczowe zadania, które stoją przed nauczycielem.

8.5. Techniki nauczania wymowy oraz mówienia

Dzięki swym naturalnym predyspozycjom dzieci w wieku przedszkolnym oraz w młodszym wieku szkolnym mają szansę na bardzo dobre opanowanie systemu fonetycznego języka. Przed ósmym rokiem życia wymowa obcojęzyczna przyswajana jest najlepiej. Fizjologicznie fakt ten tłumaczy się plastycznością mięśni, która zanika wraz z wiekiem. Mięśnie niejako „nastawiają się” na pewien system fonetyczny, więc artykulacja dźwięków z innego systemu wiąże się z przewyciężeniem nawyków z języka pierwszego, co wymaga dużego wysiłku. Im młodsze mięśnie, tym łatwiej je wyćwiczyć.

Do skutecznych technik nauczania wymowy należą:

- powtarzanie za nauczycielem, nagraniem, bohaterem kursu,
- powtarzanie za nauczycielem z modulacją głosu (szepem, głosem cienkim lub grubym),
- chóralna recytacja wierszyków i rymowanek oraz śpiewanie piosenek,
- wielokrotne powtarzanie wierszyków odgrywanych na paluszkach (*Finger Plays*),
- uczenie się na pamięć rymowanek oraz par rymujących się wyrazów.

Techniki te są także skuteczne w nauczaniu mówienia. Podczas ćwiczeń rozwijających sprawność mówienia można wykorzystać wierszyki i piosenki dialogowe tak, aby ich recytacja lub śpiewanie w dwóch grupach symulowało rozmowę. Ponadto warto wprowadzić zabawę w pytania i odpowiedzi (*What's your name? / How old are you? / Are you a boy or a girl? / Tell me, please: What's this?*) jako rutynowy element zajęć. Pytania może zadawać np. zaciekawiona zabawka.

8.6. Techniki pomagające utrzymać dyscyplinę oraz skupić uwagę dzieci

Uwaga dzieci²⁵ w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym ma charakter mimowolny, dziecko nie może nią dowolnie sterować. Czynnikiem mającym na nią wpływ, jednym z jej najważniejszych warunków jest zainteresowanie, które ma zabarwienie uczuciowe. Zainteresowanie wyrażane jest poprzez specjalny stosunek do przedmiotu czy rodzaju działalności. Ma ono charakter wyboru i nadaje uwadze kierunek, „naprowadza” na przedmiot. Z tego powodu to, co nazywamy organizacją uwagi dziecka, jest przede wszystkim organizowaniem jego konkretnych czynności związanych z opanowaniem wiedzy i umiejętności. Obserwacja dzieci podczas zajęć może dostarczyć nauczycielowi wiele informacji: jakie techniki pracy dzieci lubią najbardziej, co utrzymuje ich skupienie na nauczanych treściach względnie długo, jakie zachowania są sygnałem, że czas zmienić aktywność i skierować ich uwagę na coś innego lub zastosować bodźce przywracające ich uwagę (cechami bodźca zwracającego uwagę jest np. głośność, rozmiar, kontrast w stosunku do tła lub wcześniejszych informacji, zaskakujący charakter).

Aby skupić uwagę dekoncentrujących się dzieci na treściach językowych, należy wypracować pewne techniki, często powoli wchodzące w rutynę zajęć, np.:

- wykonywanie gestu „zamykania buzi na suwak i wyrzucania kluczyka”,
- położenie palca na ustach i powtarzanie zaklęcia: *I am quiet... I am quiet... I... am... quiet...* coraz cichszym głosem,
- śpiewanie wyciszających piosenek, np. *I am quiet, I am quiet, sh, sh, sh./ Everybody's quiet, everybody's quiet, sh, sh, sh...* (na melodię piosenki „Panie Janie”),
- powtarzanie ulubionego wierszyka lub piosenki odgrywanych na paluszkach²⁶ (*Finger Plays*), w którą włączają się wszystkie dzieci – oderwie to ich uwagę od dystraktorów,
- gimnastyka, która pozwoli dzieciom przygotować się do zadania wymagającego pogłębionej refleksji,

²⁵ M. Dakowska, *Psycholingwistyczne podstawy dydaktyki języków obcych*, Warszawa 2001.

²⁶ **This is my right hand,**
I'll raise it up high. (Dzieci podnoszą prawą rękę.)

This is my left hand,
I'll touch the sky. (Dzieci podnoszą lewą rękę.)

Right hand, (Dzieci pokazują prawą dłoń.) **Left hand,** (Dzieci pokazują lewą dłoń.)

Roll them around. (Dzieci kręcą młynka otwartymi dłońmi.)

Left hand, (Dzieci pokazują lewą pięść.) **Right hand,** (Dzieci pokazują prawą pięść.)

Pound, pound, pound. (Dzieci uderzają lekko pięściami – jedną nad drugą.)

Źródło: <http://www.esl4kids.net/fingerplays/hand.html>

- wszelkie wierszyki zapowiadające ćwiczenie przy stolikach, np.: *It's table time, it's table time, we are able, to go to our table.*

Istotne jest, aby nauczyciel nie podnosił głosu ani nie stosował technik dyscyplinujących odpowiednich dla starszych uczniów, tylko znalazł takie sposoby, które zaciekawiają dzieci oraz nakierowują ich uwagę na nauczane treści, utrzymując jednocześnie dobre nastawienie emocjonalne i poczucie bezpieczeństwa.

8.7. Formy organizacji pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym

Zajęcia językowe na poziomie wychowania przedszkolnego powinny się charakteryzować:

- adekwatnością do wieku dzieci i ich cech rozwojowych,
- odpowiednio dobranymi treściami,
- właściwym stopniem trudności,
- odpowiednim układem aktywności,
- zamkniętym układem zajęć lub cyklu zajęć, tworzącym spójną całość.

W początkowym okresie pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym na zajęciach językowych przeważa praca z całą grupą, np. podczas spotkań w kręgu na dywanie. Nauczyciel może w ten sposób przyzwyczaić dzieci do specyfiki zajęć oraz rutyny. Jest w stanie także kontrolować całą grupę i reagować na problemy z dyscypliną. Komunikacja podczas spotkań w kręgu odbywa się między nauczycielem a grupą. Dzieci wspólnie odpowiadają na pytania i reagują na polecenia werbalnie (najczęściej chóralnie) oraz niewerbalnie – całym ciałem (*Total Physical Response*). Zgodnie z podstawą programową nauczanie powinno się odbywać głównie w formie zabawy. Mając na celu przede wszystkim osłuchanie się dzieci z językiem obcym w różnych sytuacjach życia codziennego, zasadne będą: w toku różnych zajęć i zabaw kierowanie do dzieci bardzo prostych poleceń w języku angielskim, włączanie do zajęć rymowanek, prostych wierszyków, piosenek, materiałów audiowizualnych oraz wspólna lektura obcojęzycznych książeczek dla dzieci²⁷.

Drużga część zajęć, odbywająca się przy stolikach, sprzyja indywidualizacji pracy. Organizowanie zajęć w ten sposób zalecane jest w pracy z nieco starszymi dziećmi, np. w grupie trzylatków można ten element pominąć, w grupie czterolatków – zachęcić do pracy przy stolikach chętne dzieci, a w grupie pięciolatków – wdrażać dzieci do efektywnej i rzetelnej pracy przy stoliku. Nauczyciel ma dzięki temu okazję do interakcji z poszczególnymi dziećmi, monitorowania ich pracy oraz dokładnego diagnozowania ich

²⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r., op. cit.

osiągnięć. Może też nawiązywać z nimi zindywidualizowaną komunikację w języku angielskim i zachęcać do:

- odpowiadania na pytania,
- zabawy w zagadki i zgadywanki,
- wyszukiwania różnic między obrazkami,
- komentowania interesujących dzieci ilustracji,
- prezentowania wykonanych przez siebie prac plastycznych.

Wypowiedzi najczęściej stosowane przez dzieci na tym etapie to: spontaniczne, poprawne pragmatycznie wypowiedzi jednowyrazowe, złożenia dwuwyrazowe – przede wszystkim frazy nominalne, a także wypowiedzi trzywyrazowe²⁸.

8.8. Praca z kukielkami

Ważną rolę dla zbudowania poczucia bezpieczeństwa odgrywa na zajęciach językowych bohater kursu – postać przewodnia, która pojawia się w wielu ćwiczeniach, np. w formie obrazków czy animacji. Jest on pośrednikiem²⁹ między nauczycielem a dziećmi, ich przyjacielem. Uruchamia ponadto pamięć obrazową, nastawioną również na obrazy akustyczne.

Podczas niektórych sekwencji zajęć, np. opowiadania historyjek, można się posłużyć bardzo prostymi kukielkami – sylwetkami postaci z historyjki umieszczonymi na patyczkach. Kukielki takie nie wymagają wiele pracy na etapie przygotowania zajęć, a znakomicie kreują atmosferę, uatrakcyjniają ćwiczenia oraz przyczyniają się do stworzenia właściwego przekazu oddziałującego na emocje dzieci. Jeżeli kukielki takie są bezpieczne (np. na tzw. lizakach z tektury), można je udostępnić w Kąciku Angielskim, stymulując dzieci do kreatywnych zabaw. Wycięte i przytwierdzone do tablicy obrazki, które możemy swobodnie przemieszczać w zależności od potrzeb danej lekcji, także znakomicie pomagają w realizowaniu zasady pogładowości.

9. Ocenianie w przedszkolnym przygotowaniu językowym

Ocenianie w przedszkolnym przygotowaniu językowym nie powinno być tożsame z oceną szkolną. Musi ono polegać na docenieniu wysiłku dziecka oraz nadać jego pracy, zabawie i działaniom określoną wartość. Niezasadne jest wyznaczanie norm, do których porównuje się

²⁸ A. Sopata, *Sprawność mówienia produktywnego we wczesnoszkolnej edukacji językowej*, [w:] *Wczesnoszkolne nauczanie języków obcych. Zarys teorii i praktyki*, red. D. Sikora-Banasik, Warszawa 2009, s. 99–109.

²⁹ J. Iluk, *Jak uczyć małe dzieci języków obcych?*, Katowice 2002.

aktywność dzieci i jej rezultaty. Ocenianie powinno stwarzać warunki do dialogu z dzieckiem, jego rodzicami oraz innymi nauczycielami. Ocenianie to także stawianie przez nauczyciela pytania o skuteczność własnej pracy i wartość nauczania³⁰. Ocena powinna być elementem motywującym, promowaniem wysiłków czynionych przez dziecko, aby poznać język. Ocena nie jest równoznaczna z materialną (wymierną) nagrodą, np. w postaci naklejek, ale stanowi komentarz do starań dziecka w odniesieniu do jego możliwości i umiejętności intelektualnych, emocjonalnych, społecznych. Nauczyciel powinien obserwować dziecko oraz systematycznie informować rodziców o postępach w jego rozwoju³¹. Bieżąca ocena wysiłków dziecka na zajęciach z języka angielskiego, np. w postaci listów do rodziców, jest bardzo ważnym elementem w całościowej diagnozie gotowości dziecka do obowiązku szkolnego.

9.1. Diagnoza gotowości szkolnej w zakresie języka angielskiego

Podstawa programowa nakłada na nauczycieli przedszkolnych obowiązek opracowania diagnozy dojrzałości szkolnej dla tych dzieci, które w danym roku mają rozpocząć naukę w szkole. Efektem takiego badania powinno być uzyskanie zwartego i kompletnego obrazu możliwości rozwojowych każdego dziecka, tak aby określić jego mocne i słabe strony oraz wspomóc je w razie potrzeby, we współpracy z rodzicami. Analiza zaangażowania, motywacji oraz działań dziecka i ich efektów w zakresie języka angielskiego powinna być integralną częścią całościowej diagnozy przygotowywanej przez wychowawcę przedszkolnego.

W diagnozie gotowości szkolnej dziecka w zakresie języka angielskiego nauczyciel powinien wziąć pod uwagę następujące aspekty:

- postawę, jaką przyjmuje dziecko na zajęciach językowych (otwarte, chętne do uczestnictwa, niechętne, zahamowane, zaniepokojone),
- zainteresowanie nauczonymi treściami (także wykraczające poza średnią normę zainteresowanie u dzieci zdolnych),
- samodyscyplinę oraz przestrzeganie norm i zasad panujących na zajęciach językowych,
- funkcjonowanie w grupie, szczególnie podczas gier i zabaw językowych (także ruchowych),
- uwagę i koncentrację,
- rozumienie i wykonywanie poleceń,
- tempo i jakość wykonywania zadań,

³⁰ J. Hébrard, A.M. Gioux, *Première école, premiers enjeux*, Paris 2000, [za:] M. Pamuła, J. Rzyńska, M. Dobkowska, *Moje pierwsze europejskie portfolio. Poradnik dla rodziców i nauczycieli*, Warszawa 2007.

³¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r., op. cit.

- motywację oraz poczucie pewności siebie jako uczestnika zajęć językowych i użytkownika języka,
- osiągnięcia w zakresie poznawania języka (znajomość piosenek, wierszyków i rymowanek, znajomość słownictwa, samodzielne, kreatywne próby użycia języka).

10. Założenia podstawy programowej dla kolejnego etapu edukacyjnego (klasy 1–3 szkoły podstawowej) w zakresie nauczania języków obcych

Ogólne cele rozwoju ucznia, osiągnięte na zakończenie edukacji wczesnoszkolnej, są źródłem celów szczegółowych, opisanych w formie efektów kształcenia przyporządkowanym poszczególnym dyscyplinom naukowym. W zakresie edukacji językowej - język obcy nowożytny:

1. Uczeń posługuje się bardzo podstawowym zasobem środków językowych dotyczących jego samego i jego najbliższego otoczenia, umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie następujących tematów:

- 1) ja i moi bliscy (rodzina, przyjaciele);
- 2) moje miejsce zamieszkania (mój dom, moja miejscowość);
- 3) moja szkoła;
- 4) popularne zawody;
- 5) mój dzień, moje zabawy;
- 6) jedzenie;
- 7) sklep;
- 8) mój czas wolny i wakacje;
- 9) święta i tradycje, mój kraj;
- 10) sport;
- 11) moje samopoczucie;
- 12) przyroda wokół mnie;
- 13) świat baśni i wyobraźni.

2. Uczeń rozumie bardzo proste wypowiedzi ustne, artykułowane wyraźnie i powoli, w standardowej odmianie języka:

- 1) reaguje na polecenia;
- 2) rozumie sens krótkich wypowiedzi, opowiadań, bajek i historyjek oraz prostych piosenek i wierszyków, szczególnie gdy są wspierane np. obrazkami, rekwizytami, ruchem, mimiką, gestami, dodatkowymi dźwiękami;
- 3) znajduje w wypowiedzi określone informacje.

3. Uczeń rozumie wyrazy oraz jedno- lub kilkuzdaniowe, bardzo proste wypowiedzi pisemne (np. historyjki obrazkowe z tekstem, opowiadania):

- 1) rozumie ogólny sens tekstu, szczególnie gdy jest wspierany obrazem lub dźwiękiem;
- 2) znajduje w wypowiedzi określone informacje.

4. W zakresie wypowiedzi ustnych uczeń:

- 1) powtarza wyrazy i proste zdania;
- 2) tworzy bardzo proste i krótkie wypowiedzi według wzoru, np. nazywa obiekty z otoczenia i opisuje je, nazywa czynności;

- 3) recytuje wiersze, rymowanki, odgrywa dialogi, śpiewa piosenki – samodzielnie lub w grupie np. w realizacji małych form teatralnych;
- 4) używa poznanych wyrazów i zwrotów podczas zabawy.

5. W zakresie wypowiedzi pisemnych uczeń:

- 1) przepisuje wyrazy i proste zdania;
- 2) pisze pojedyncze wyrazy i zwroty;
- 3) pisze bardzo proste i krótkie zdania według wzoru i samodzielnie.

6. W zakresie reagowania uczeń:

- 1) reaguje werbalnie i niewerbalnie na polecenia;
- 2) przedstawia siebie i inne osoby – mówi np. jak się nazywa, ile ma lat, skąd pochodzi, co potrafi robić;
- 3) zadaje pytania i udziela odpowiedzi w ramach wyuczonych zwrotów;
- 4) stosuje podstawowe zwroty grzecznościowe (np. wita się i żegna, dziękuje, prosi, przeprasza);
- 5) wyraża swoje upodobania.

7. W zakresie przetwarzania tekstu uczeń nazywa w języku obcym nowożytnym np. osoby, zwierzęta, przedmioty, czynności – z najbliższego otoczenia oraz przedstawione w materiałach wizualnych i audiowizualnych.

8. Uczeń:

- 1) wie, że ludzie posługują się różnymi językami i aby się z nimi porozumieć, warto nauczyć się ich języka;
- 2) posiada podstawowe informacje o krajach, w których ludzie posługują się danym językiem obcym.

9. Uczeń potrafi określić, czego się nauczył, i wie, w jaki sposób może samodzielnie pracować nad językiem (np. przez oglądanie bajek w języku obcym nowożytnym, korzystanie ze słowników obrazkowych i gier edukacyjnych).

10. Uczeń współpracuje z rówieśnikami w trakcie nauki.

11. Uczeń korzysta ze źródeł informacji w języku obcym nowożytnym (np. ze słowników obrazkowych, książeczek), również za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych.³²

11. Wybór publikacji przydatnych nauczycielom języków obcych

1. *Aktualne problemy edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, red. E. Szefler, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2001.
2. J. Brewster, G., Ellis, D. Girard, *The Primary English Teacher's Guide (Penguin English Guides)*, Longman, London 2002.

³² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r., op. cit.

3. D. Bula, D. Krzyżyk, B. Niesporek-Szamburska, H. Synowiec, *Dziecko w świecie języka*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2004.
4. L. Cameron, *Teaching Languages to Young Learners*, Cambridge University Press, Cambridge 2001.
5. L. Cameron, *Challenges for ELT from the expansion in teaching children*, [w:] „ELT Journal”, Oxford University Press, Oxford 2003, nr 57 (2), s. 105–112.
6. D. Chauvel, D. Champagne, C. Chauvel, *Język angielski w przedszkolu i szkole podstawowej – poradnik*, CODN, Warszawa 2005.
7. *Dźwięki mowy. Program kształtowania świadomości fonologicznej dla dzieci przedszkolnych i szkolnych*, red. A. Maurer, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2003.
8. H. Gardner, *Inteligencje wielorakie – teoria w praktyce*, Media Rodzina, Poznań 2002.
9. A. Jaroszewska, *Nauczanie języka obcego w kształceniu wczesnoszkolnym. Rozwój świadomości wielokulturowej dziecka*, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław 2007.
10. I. Jaros, *Klocki Cuisenaire’a na lekcji języka angielskiego – propozycje ćwiczeń*, „Poliglota” 2006, nr 2 (4).
11. A. Kalbarczyk, *Zabawy ze sztuką. Podręcznik metodyczny dla nauczycieli. Praca z dzieckiem uzdolnionym, wrażliwym lub nieśmiałym w małych grupach. Grupy wiekowe: 5–7 lat, 7–9 lat, 9–13 lat. Ponad 100 tematów plastycznych*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2005.
12. H. Komorowska, *Sprawdzanie umiejętności w nauce języka obcego. Kontrola – ocena – testowanie*, Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2002.
13. M. Kotarba, *Przedszkolak, język obcy i... Ty. Metodyka nauczania języków obcych w przedszkolach*, Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora, Pułtusk 2007.
14. R. Ławrowska, *Rytm, muzyka, taniec w edukacji. Podręcznik dla studentów i nauczycieli pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, ZamKor, Kraków 2005.
15. D. Newby, R. Allan, A.-B. Fenner, B. Jones, H. Komorowska, K. Soghikyan, *Europejskie portfolio dla studentów – przyszłych nauczycieli języków*, CODN, Warszawa 2007.
16. M. Pamuła, J. Rzyńska, M. Dobkowska, *Moje pierwsze europejskie portfolio językowe. Poradnik dla nauczycieli i rodziców*, CODN, Warszawa 2007.
17. D. Phillips, S. Burwood, H. Dunford, *Projects with Young Learners*, Oxford University Press, Oxford 1999.
18. A. Raulinajtys, *Wpływ pacynki jako asystenta nauczyciela w nauczaniu języka angielskiego dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*, „Poliglota” 2008, nr 2 (8).
19. V. Reilly, S.M. Ward, *Very young Learners*, Oxford University Press, Oxford 1997.

20. J. Rokita-Jaśków, *Moje dziecko uczy się języka obcego. Najczęściej zadawane pytania*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2010.
21. T. Siek Piskozub, *Gry i zabawy w nauczaniu języków obcych*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1994.
22. T. Siek Piskozub, *Gry, zabawy i symulacje w procesie glottodydaktycznym*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1995.
23. E. Słodownik-Rycaj, *Rozwijanie mowy komunikatywnej dziecka*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Kraków 1998.
24. M. Szpotowicz, M. Szulc-Kurpaska, *Teaching English to Young Learners*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
25. A. Wright, *Art and Crafts with Children*, Oxford University Press, Oxford 2001.
26. J. Zarańska J., *A Clock in a Sock. Angielski dla najmłodszych*, Prószyński i S-ka, Warszawa 1998.E

Wybrane teksty dla dzieci:

1. E. Carle, *The very hungry caterpillar*, Putnam/Philomel (US), Hamish Hamilton (UK).
2. E. Carle, *The Very Busy Spider*, Penguin Group USA.
3. Dr. Seuss., *The Cat in the Hat*, Random House.
4. P.D. Fastman, *Are you my mother?*, Random House.
5. B. Martin, E. Carle, *Brown Bear What do you see?*, Henry Holt and Company LLC
6. G. Faltyn, *Pomóż dziecku poznać świat. Londyn. Przewodnik malego podróżnika*, Muza S.A.